

306929

libel

1/29.

Kondor

Grafikai Szemle

1 9 3 9. X X I X. É V F O L Y A M. 3. S Z Á M

*GRAPHISCHE REVUE * GRAFIKAI SZEMLE*

Zeitschrift für das Buchgewerbe.

*Herausgeber: der Buchdruckerverein Ungarns
(Budapest VIII, Kölesy ucca 2. szám).*

*Verleger: Alfred Kalász;
verantwortlicher Schriftleiter: Ladislav Kovák.*

Erscheint achtmal jährlich.

Auflage dieser Nummer: 5500. Abonnement jährlich 10 P.

GRAFIKAI SZEMLE

Nyomdaipari szakkulturális folyóirat.

Szerkeszti: Kovács László.

1939 április 1. XXIX. évfolyam 3. szám.

Megjelenik hathetenként.

A magyarság és nyelvhelyesség jegyében

indult és egyideig lanygulóban is volt mozgalom most újra megerősödött. Hozzáértő jó magyar emberek egész sora ajánlgatja könyvben, újságban, sőt még a rádió hullámain is: mit hogyan írjunk, milyen legyen a beszédünk, s minő jó magyar szavakkal cseréljessük ki a nyelvünkben jócskán megszorodott idegen szavakat. Legutóbb a mesterségbeli kifejezések megmagyarosítása dolgában fogott érdemes munkába Pintér Jenő tankerületi főigazgató, roppant terjedelmű irodalomtörténeti munkássága után most egyre-másra jelentetve meg „Nyelvvédő könyveit”. E könyvecskékben sorra kerülnek a sokszorosító ipar mesterszavai is. A munkatársak közt ott van a budapesti iparostanulók iskoláinak majd mindenik igazgatója s tanári karuknak jórésze. A kiadványok jövedelme egy nagyobb mű: a „Magyar nyelvértelmező szótár” kiadására fordítódik.

Nagyszerű, de hallatlanul nehéz föladat lesz e szótár megszerkesztése. Valójában már több mint százéves szép álm. Hiszen a Magyar Tudományos Akadémia már legelső nagygyűlésén, 1831-ben is foglalkozott a mesterségek műnyelve összegyűjtésének és az egyes mesterszók fogalma megállapításának a gondolatával. A gyűjtés meg is indult, s tart napjainkig. Közben a nyelvújítók is töméntelen új mesterszófélét faragtak, s ezek kis része bele is csúszott a gyakorlatba meg a szakirodalomba. Máig sem tudtunk megszabadulni tőlük. Első nyomdász-évkönyvünkben, Záhonyi Alajos 1868-ra készült „Zsebleltár”-ában már hemzseg a csonkává nyomorított és rosszképzésű mesterszó. 1883-ban Pusztai Ferenc szedett össze pár száz jó meg kevésbé jó szakkifejezést a Nyomdászok Közlönyében, majd pedig a Szabadalmi Hivatal akkori főlevéltárosa, a tudós Freckay János fogott bele a „Mesterségek szótára”

szerkesztésébe, ügyes formában, nagy hozzáértéssel, de kevés szerencsével. Ötszáz könyvnyomtatói szava közül alig egykettő tudott meggyökeresedni.

Freckay reformátoroskodása idején a budapesti nyomdászok egyharmada még német volt; utódaik már színmagyarok. Ez mindenesetre megkönnyíti majd a mesterszók magyarítóinak a munkáját. Boldogult Freckay Jánosunknak nem volt még olyan biztos támasztópontja sem, ahonnan sikeresen ostromolhatta volna a germanizmus fellegvárait; a mostani reformátorok megtalálták már e támasztópontok egyikét a sokszorosítóipari tanulók nyárucai iskolájában, de megtalálhatják Egyesületünk továbbképző intézményében, valamint a Grafikai Szemlében, s általában az egész magyar szakirodalmunkban, amely már eddig is elkövetett mindent, hogy mondanivalóját jó magyarsan s amellet világosan és érthetően fejezze ki.

Könnyebbségre, segítségre tehát bizton számíthatnak a „Nyelvértelmező szótár” csinálói, de viszont a földolgozásra váró anyaguk is jócskán megnőtt a Freckayék ideje óta. A tömérdek találmány és újítás az új fogalmak tömegét hozta bele a sokszorosító iparunkba. Hellwig hétnyelvű szótára vagy ötezer német, ugyanannyi angol stb. szakkifejezést ismer; mi aligha csalódunk, ha hét-nyolcezerre tesszük a sokszorosítóipari mesterszók számát. Igaz, hogy ezek jórésze nemzetközileg használt latin és görög szó, amiket kár volna megbolygatni. A franciának, angolnak is meg lehet itt-ott kegyelmezni, de a német mesterszót irtanunk kell, mert kibőg a beszédünkben, rontja az írásunkat. A latin szó belenőtt a stílusunkba; a német nem fér meg benne. A germanizmus ellen folyt a harc száz éven át, első számú közellensége az a magyar nyelvnek most is.

Szakbeli továbbképzés

A Könyvnyomdai Munkások Egyesülete jövőt építő, áldásos intézményei sorában mind jelentősebben nyomul előtérbe a továbbképző oktatás ügye. A nyomdászársadalomban nem új dolog ez; majdnem egyidős az Egyesület alapításával. Első rendszeres szaktanfolyamunk pedig 1901-ben, tehát majdhogynem negyven esztendeje létesült az Egyesület akkori mintegy szakkulturális alosztálya, a Könyvnyomdászok Szakköre rendezésével. Azóta sokszor próbálkozás és tapasztalat útján a továbbképző munka szervezését és tanítási módját illetően teljesen kitisztultak a nézetek, s ma már a kategóriák és munkakörök jórésze a viszonylag legjobb és nyomdai gyakorlatában is jól értékesíthető formában kaphatja meg szakkulturális szükségletét.

Mostanában záródó szakbeli továbbképző szemeszterünkön tehát teljesen biztos alapokon folyt a munka. Tudjuk, hogy mit akarunk, s azt is tudjuk, hogy milyen úton érjük el legbiztosabban a célunkat: kollégáink átlagos szakbeli készségének a fokozását és ennek kapcsán a magyar nyomdai ipar színvonalának az emelését. Előre nem látott nehézségek nincsenek többé.

Fő-fő elv továbbképző munkánknál a gyakorlatiasság. A gyakorlat elismert szakemberei, legjobb specialistái tanítják gyöngébb gyakorlati és elméleti tudású kollégáikat ama tudnivalókra, amelyek a modern nyomdászember szakismereteinek tárházából nem hiányozhatnak. Az elméleti rész megbeszélése is mindig a gyakorlatból, a kézben levő munkafüladatokból indul ki, szóval a legteljesebb mértékben induktív a tanítási módszerünk. A szeretettel végzett munka és gondolatközösség következtében szinte családias jellegű őszinteség és bizalmasság teszi üde hangulatúvá a továbbképzés munkaóráit; semmi feszélyezettség, semmi professzorkodó elkapotottság; a kollegialitás szelleme és a közös cél a legtökéletesebb harmóniát teremti meg a tanító és a tanítvány együttes munkálkodásában.

* * *

Az 1938/39-i továbbképző munka keretében volt 3 vázlatkészítő, 1 ólom- és linoleummetsző és 2 gépmesteri tancsoportunk. Közben – mintegy hetedik tancsoportként – magyar helyesírási gyakorlatok és megbeszélések folytak a szedői csoportokon. A vázlatkészítő munkára jelentkezettek a lehetőséghez képest előtanulmányaik alapján igyekeztünk elosztani, mégpedig a kezdőket Horváth Ferenc kollégánk csoportjába, aki az akcidenziák szedésebeli

alapvető ismeretekből indult ki, fő-fő súlyt a tipográfiai aránytanra és térelosztásra helyezve. A haladottabbakat Harsányi Dezsőnek a középfokú szedői ismereteket tárgyaló tancsoportjába osztottuk; a régi tanítványok nagy részét pedig Kun Mihályhoz csoportosítottuk, aki a szabadabb szellemű tipografikus művészetnek a tanítója immár tizenöt esztendeje. Ez a beosztási rendszer azonban éppenséggel nem volt kötelező; a kezdők tanítójának például voltak haladott tanítványai, akikkel persze egyénileg kellett foglalkoznia.

Nyomtatványok tervezésével tehát három tancsoportunk is foglalkozik, érintve s ha kell: bőségesen taglalva és boncolgatva minden olyan esztétikai és technikai kérdést, amely ezen a beláthatatlanul nagy, némely vonatkozásában messze a grafikai művészetek birodalmába belenyúló területen fölmerülhet. Esetről esetre megbeszélésre s alkalmazásra kerülnek itt – a füladatok természetéből és az ezek megoldását célzó ötletekből folyóan – mindazok a szépészeti elvek és ajánlható mesterfogások, amelyek egyrészt századok nyomdászembereit foglalkoztatták, másrészt a modern grafikai stílusok tapogatózó keresgélése közben elfogadhatóknak látszanak. Folthatás, térelosztás, arányosítás, betűstílus, színharmónia, a papiros, szín és festék megválasztásakor fölmerülő sok-sok meggondolnivaló: bőséges anyagot ad a tanításra és a különböző fölfogások, nézetek kicserélésére és összeegyeztetésére.

A szedői három tancsoporton a munka különben majdhogynem egészen gyakorlati. Nyomdaberendezkedésünk még hézagossá lévén: vázlatkészítésre kellett szorítkoznunk, ami azonban szinte tipomérikus pontossággal történik, s így jórészt pótolhatja az ólomban való munkát. A vázlat természetesen a szükséghez mérten lehet többé vagy kevésbé kidolgozott. A többsége olyan, hogy szinte a kész nyomtatvány hatását teszi. Az ilyen munkának jó oldala, hogy a ceruza, ecset meg a festék kezelésére is rávezeti az embert; s tényleg: régiebb tanítványaink egyrésze ennek következtében már kész tipográfiai rajzolóvá fejlődött.

Tanítványaink haladottsága szorgalmuk, egyéniségük és a tancsoporton eltöltött idő mennyiségéhez képest igen különböző. Van köztük olyan, aki öt-hat esztendő alatt sem tudott odáig eljutni, hogy tágabb értelemben vett akcidenz-szedőnek tekintessék; vannak viszont olyan tanítványaink is, akik ugyanazon idő alatt annyit tanultak s olyan tervezői készségre tettek szert, hogy bátran viselhetnék a mesterszedő-grafikus titulat.

Szépszámú szorgalmas résztvevője van Dukai Károly kollégánk az ólommetszés technikáját gyakorló tancsoportjának, aminek a kidolgozásra kerülő cicerós ólomlemezeket a Világosság-nyomda nemes áldozatkészségének köszönhetjük. A tancsoport tagjainak egyrésze különben nem szorítkozik csupán az ólomlemezek metszésére, hanem a szükséghez képest megpróbálkozik egyéb, nyomtatás céljára alkalmas anyagokkal, így a könnyebb megmunkálású linoleummal a fölhasználásával, sőt akad olyan tanítványunk is, aki körtefába metszi az ábrázolatait.

Az ólommetszésnek mind nagyobbá nő a jelentősége, amióta a tipográfiában teret hódít a grafikus művészetek legifjabb és legizmosabb szülőtte: a kereskedelmi grafika. Azt a szellemi tevékenységet és munkakört, amelynek szolgálatában állanak vázlatkészítő tancsoportjaink: hathatósan kiegészíti és támogatja főképpen materiális tekintetben, amennyiben lehetővé teszi, hogy a szedőember messze túl a betűöntők adta materiális lehetőségeken, teljesen szabadon és egyéni módon tegye vonzóvá és hatásossá a nyomtatványtervezeteit. Természetesen rátermettség és rajzkészség is szükséges ehhez, de az ólommetszés gyakorlásának – csakúgy, mint a vázlatozásnak – megvan az a jó oldala, hogy rávezeti az embert az esztétikai kérdésekkel való törődésre.

Továbbképző szakoktatásunk legközvetlenebb és egyik legfontosabb füladata a magyar nyelv és helyesírás tanítása volna, oly értelemben, hogy szorgalmas és figyelmes tanítványaink egy-két szemeszter munkája után tisztán lássák maguk előtt a magyar ortográfia minden bonyodalmas kérdését, s napi tevékenységük során – megértve az írás művészeinek gyakran különleges fölfogását is – soha zavarba ne jöjjenek semmiféle szónak az írásmódját illetően.

A magyar helyesírás tanítása természetesen csupán nyelvtani alapon történhetik. Nyelvtani alapismeretek nélkül csupa találgatás és tapogatózás a szedőember ólomban való tolmácsoló tevékenysége. A nyelvtan pedig jórészt nagyon-nagyon elvont tanulmányi anyag lévén: egyrészt alaposabb megrágás és elmélyedés nélkül nemigen ragad meg az emberek emlékezetében (éppen ezért az egyszerű katedrai előadásnak – legalább minálunk, egyszerű nyomdászembereknél – nem sok a gyakorlati értéke), másrészt meg hamar is felejtődik. Tapasztalható ez az érettségi vizsgán is átment nyomdászoknál, akik – hacsak nem kompresszszedéssel foglalatostkodnak állandóan – huszonöt-harminc esztendőskorukra

jobbára tovatűnni láthatják a nyelvszerkezetet illető amaz ismereteiket, amelyeket tizenkét iskolai esztendő folyamán be kellett magolniok. De még ha tisztában is van emberünk a nyelvtani fogalmakkal, tüzetesen ismeri a hangtant, szótant meg a mondat-
tant: akkor sem lehet biztos abban, hogy nem talál-e kelletlenül több hibát a korrektúrájában. Az összeírásos hibáknak csak egy részét kerülheti így el, mert éppen ezen a ponton bizonyos egybeírás divatszerűségekkal is kell számolnia, olyanokkal, amelyek isten tudja honnan indultak el s csodálatos szaporaságúak. S hiába tudja betéve például valamennyi nyelvtanírónk valamennyi hangtani fejezetét: egyre-másra botlik, hacsak nem tanulja meg kívülről a hosszú meg rövid ortográfia Prokrusztesz-
ágyának a topográfiáját.

Ámbátor majd minden nyomdász tudja, hogy a magyar helyesírás tüzetes ismerete elkerülhetetlenül szükséges föltétele a biztos és jó munkálkodásának: ez a tanulmányi anyag éppenséggel nem népszerű. Amíg a vázlatkészítő s ólommetező munkánál a legkezdetlegesebb mű is bizonyos művészi önelégültséggel töltheti el a csinálóját: a helyesírás gyakorlatias alapon – korrektúraolvasás útján – való tanulása többnyire fájdalmas érzéssel tölti el: ortográfiauk fogasabb kérdéseire felelni nem tud, s ezt a saját tájékozatlanságának tulajdonítja.

Tanítási módszerünk különben a következő volt: Kivágtunk az „Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből” című műből vagy háromszáz lapot, s azzal az utasítással osztottuk szét tanítványaink között, hogy korrigálják át az Akadémia mostani ortográfijára. A mű szintén akadémiai helyesírással nyomtatódott, de harmincöt-negyven esztendővel ezelőtt, s azóta bizony megváltozott egy kissé ez az ortográfia is, úgyhogy egy-egy negyvensoros oldalon átlagosan tíz-húsz korrekcióra volt szükség. Egyéb javítanivaló ügysem igen akadt ebben a páratlan gondossággal készült nagy műben. A kétféle akadémiai helyesírás egybevetése – némi szóbeli magyarázattal – egy kis szelvényét adja a magyar ortográfia történetének, ami pedig okvetlenül szükséges ahhoz, hogy a mai szabályokat fené-
kig megérthessük, s egyszersmind a mai „divatszerűségek” helytálló avagy helyt nem álló voltát is lemérhessük.

Van két gépmesteri továbbképző tancsoportunk is a nagyfuvarosuccai tágas helyiségekben. Az egyiknek Heller Mór kollégánk az oktatója, ki tanítási anyagának a következő címet adta: „Amíg a forma a

gépbe kerül.” Hogy mennyi aprólékos munkát igényel a formának a gépmesteri előkészítése s mily biztos körültekintéssel és sokszor mily tűneményes gyorsasággal kell gépmesterünknek ezt a munkát végeznie: csak a figyelmes szemű jó szakember a megmondhatója. Itt általában nincsen idő hosszas spekulációra; tétovázást, habozást nem tűr a modern nyomdai munka, mindennek úgy kell mennie, mint a karikacsapás. A forma kilövése, zárása, a belövésig való sok aprólékosnak látszó tennivaló minde-
nike be kell hogy idegezve legyen a nevet igazán megérdemlő gépmesternél; ellövésnek például soha nem volna szabad előfordulnia, mert hiszen ha betéve tudjuk a kolumnaszámok elhelyezkedésének törvényeit: néhány pillantással meggyőződhetünk a forma kilövésének helyességéről. A zárás
illetően pedig ha pontosan, körültekintéssel és minden eshetőségre számítva végezzük a munkánkat: sok-sok kellemetlen zavart kerülhetünk el a későbbi nyomtatás idején.

A másik gépmesteri kurzusnak Bauer Henrik a szakoktatója. Az itteni tananyag felöleli a színelméletet, a színharmóniát és a tarka-barka nyomdai festékekkel való munkálkodás módját. A szintani magyarázás az Ostwald-féle színelmélet alapján történik, a gyakorlati munkához a Lorilleux-féle festékgár igazgatósága bocsátotta rendelkezésünkre a szükséges színes festékeket.

Gépmester szakoktatóink is kitűnő eredménnyel dolgoztak a rendelkezésükre állott rövid idő alatt. Tancsoportjaik munkáját gyönyörűség volt nézni.

Szabkbeli továbbképző tancsoportjainknál egyébként nyoma sincs semmi iskolaszerűségnek. A nyomdászegyesületi tag akkor lép be valamely tancsoport kötelékébe, amikor kedve tartja. Egy fillérenyi tandíjat nem fizet, sőt még a munkája közben elhasznált anyag árát (ólom, festék) sem kell megterítenie. Ha elmarad: az ő baja, de senki semmiféle szankcióval nem kényszerítheti a tancsoport munkaóráinak pontos betartására. Hogy a résztvevők számában ennél fogva igen nagy a hullámzás: magától értetődik. Az évközben elmaradtak száma olykor a negyven százalékot is megüti. Nagyobb részük a hirtelen fölbuzdulóknak és hamar ellankadóknak a sorából kerül ki, akiket minden októberben elfog a tanulási
láz, s beiratkoznak minden elképzelhető tanfolyamra, de karácsony felé már semerre sem látjuk őket. Egyesületünk demokratikus szerkezeténél fogva az ilyen notórius elmaradozók ellenében nem tehetünk semmit sem. A szedői tancsoportokon fölösleges

is volna ilyesféle rendszabály, egyrészt mert elmaradásukkal nem bontják meg a tanítás rendjét, másrészt meg ha csak néhány órát töltenek is el a tancsoportok légkörében: máris ragad rájuk valami.

A fluktuációt a lefolyt fél esztendőben nagyban növelték az őszi rendkívüli fegyvergyakorlatok. Tancsoportjaink viruló ifjúságának jókora százaléka fegyverbe lépett, s vérenek hullásával is kész lett volna szolgálni a hazát. Csak hónapok múltán kerültek vissza körünkbe.

Ha a szedői tancsoportokon közömbösen vettük is a fluktuációt: a gépmesteriekén – már csak a majdani gépi munkára való tekintettel is – szigorúbban kellett eljárunk. Itt a tanterv három fokozatosan egymásba kapcsolódó fejezetre oszlik, s a magasabbrendű anyaggal való foglalkozásnak az előző tancsoport tananyagának alapos ismerete van föltételül kikötve. Így például a szintani és színnyomatási tancsoporton csak olyan kollégák vehetnek részt, akik a megelőző két tancsoport munkaanyagát lelkiismeretesen s alaposan megigntanulták.

Életkort tekintve: tanítványaink általában a húsz és harminc esztendő között levő fiatal emberek voltak; akadtak közöttük azonban negyven esztendőt meghaladott kollégák is, akiket szakmánk titkainak, bájainak kutatása és szerelmes föltárogatása fűz – évek sora óta – a tancsoportjainkhoz.

A Nyomdász-Egyesület újabbszervezésű továbbképzőjének tizenötödik szemeszterét zárva, nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy nem dolgoztunk hiába. Bizonyosság lesz erre az április 16-án tartandó évzáró kiállítás, amely – az eddigi tárlatokhoz hasonlóan – kimagasló szakkulturális eseményét teszi majd a nyomdásztársadalomnak, s amelyen ezernyi kolléga meríthet majd megnyugvást és bizakodást a nyomdászat jövőjét illetően.

Könyvesinálók hajdan

Vannak korszakok a nyomdásztörténetben, amelyek annyi érdekességet és annyi tanulságot rejtenek magukban, hogy a tanulmányozásukba sohasem tudunk beléfáradni. Szabkbeli históriáinknak e korszakai gyakran összeesnek a politikai történelem korszakai-
val, de olykor új eszmék csirázása, gazdasági föllendülés, sőt nagy egyéniségek szerephez jutása is élettően vagy sorvasztóan hathatott a tipográfiánk állapotára.

A legérdekesebb korszakoknak egyike számunkra a 16. század. Nem éppen a nyom-

A PERGAMENKÉSZÍTŐ

Juhbőrt veszek és kecskebőrt,
Pácba teszem, majd meg a szórt
Szerszámmal levakarom.
Rámában vagy nagy asztalon
Dörzsöléssel, símlítással,
Izzadságos jó munkával
A pergament így csinálom;
El is adom tisztes áron.

dászati technika szempontjából, mert hiszen akkori technikánk teljességét közel négy-száz esztendőre szinte maradéktalanul megalapította nagymesterünk Gutenberg János; a könyvnyomtatás általánosabb értelemben vett művészete szempontjából sem, lévén a fölhaladó negyvenkétsoros bibliája a leg-tökéletesebb mű, amely körül méltón sorakoztak a német és olasz közvetlen utódoknak még a 15. század utolsó harmadába eső alkotásai; hanem egyrészt azért, mert a most tárgyalt 16. század a legmozgalmasabb volt nyomdászainkra a tipográfia politikai és agitatorikus értelemben való kihasználása, s ezzel jelentőségének fokozódása révén – ekkor lett ugyanis a nyomdatermékek jórészből „népkönyv” –; másrészt meg azért, mert e században az illusztráció már benső frigyre lépett a betűk szövetségével: a jó nyomdász fametsző is tudott lenni egyúttal, a fametsző, illetőleg könyvillusztrátor pedig a tipográfia szellemével is tisztában volt, s mesterfogásait kitűnően ismerte. Dürer Albertnek, Cranach Lukácsnak megvolt a maguk kisdud nyomdájuk, a magyarországi őstipográfusok közül pedig a brassai Honter János (1534–49) elismert térképész és fametsző is volt, s a debreceni, majd gyulafehérvári Hoffhalter Ráfael (1565–68) meg fia Rudolf szintén bizonyosságot tettek a fametszésben való kiváló járatosságukról.

A tipográfia ennek a jelentős korszakának, a fametsző-művészettel való mintegy szerves összeolvadásának klasszikus példája Dél- és Közép-Németország, amelynek nyomdászata ekkor – a 16. században – megérdemli mindnyájunk legteljesebb érdeklődését.

Szegény Magyarország ekkor vívta harcát a törökkel, a némettel meg – önmagával. Itt nem volt akkor termő talaja a művészeteknek. Talán ezért is verődtek istenáldotta művészhajlékaink a külföldre. Ajtosi Dürer Albertből ezért lett a németek büszkesége. Hiszen már a szintén művészelkű apjának ott kellett hagynia békésvár-

A PAPIROSKÉSZÍTŐ

Rongyot őröl az én malmom,
De csak ha bő vize vagyon.
Összevágott rongy nyálébjá
Posasztásra kerül kádba;
Majd szitával a nemezre
Emelgetve rázom össze;
Főlaggatom és mángorlom,
S kész a hófehér papírom.

megyei otthonát. Hess Andrásnak, az első magyarországi tipográfusnak ezért kellett újra vándorbotot vennie a kezébe. Az a gyönyörű kultúrunka, amelynek máig is látható eredményei a kassai székesegyház, a jáki és garamszentbenedeki templom főkapuja és sok egyéb csak töredékben látható műemlékünk: sajna, már a tizenötödik század vége felé megtorpant a reánk nehezedett külső bajok és még inkább a benső egyenlenség meg a gyűlölködés következtében.

Német földön, a magyar védőfal mögött, szabadabban virágozhatott a tudomány meg a művészet. Voltak aprólékos háborúcskák ott is, a reformáció nagy szellemi és gazdasági mozgalmának mintegy természetes

velejáráói, de a tulajdonképpen nagy megpróbáltatás – a harmincéves háború – csak félszázad múltán szakadt a német népre. A tizenhatodik század még szinte kedvező volt a német irodalom és művészet kibontakozására s a nyomdászat fölvirágoztatására.

Amíg nálunk rohanó hadak pusztították az életet és a föld termését: a német államcskák egyrésztében – egyszer itt, másszor ott – viszonylagos békesség uralkodott, s különösen a városok falain belül: a polgár-ember nyugodtan szentelhetette figyelmét és tehetségét a művészet, a műipar és egyéb komoly, nagy szellemi értékek ápolásának.

A nyomdászatnál benső, művészi frigyre lépett nagy illusztrátorok és rajzolóok sorában is az első helyek egyike illeti meg Amman Jostot, aki svájci származású ember volt, s szülőföldjéről hozta magával szabadság- és egyenlőségérzetét, az egyszerű emberek és egyszerű szokások iránt érzett mélyes szeretetét. Zürichben született 1539-ben; ott töltötte fiataiságát s ott – a Tell Vilmosok hazájában – fejlődött a munkát legfőbb jónak és legfőbb tekintélynek valló robusztus művészi tehetségé. 1560-ban Nürnbergbe került, a délnémet művészet híres városába, ahol a magyar származású nagy művész, Dürer Albert szelme és emlékezete ott zsongott még a város minden zegében-zugában. Hiszen

A FORMAMETSZŐ

Formametsző az én nevem,
Fametszés a művészetem.
Bármint rajzolsz is deszkára:
Késem azt utánavágja
Pontosan és élesen,
Nyomtathatón a présen.
Fehér papír, fekete kép:
Van-e, kinek nem volna szép?

még egy emberöltő sem telt el akkor Ajtósi Dürer halála óta. Jobbára itt, Nürnbergben éledgett aztán Amman Jost 1591-ben elkövetkezett haláláig. Itt készítette néhány festményét és a kultúrtörténeti szempontból olyannyira érdekes és értékes fametszet-sorozatait, amelyek világos képet adnak a 16. századbeli németországi férfiúi és női ruhaviseletről, itt-ott az építőmódról, s amit talán a legfontosabb: a különböző mesterségbeli munkálkodási módozatokról. A fametszetek között szép számmal vannak olyanok, amelyeknek ő maga volt a metszője. Többnyire azonban valamely ügyes formametsző kezére adta a dolgot, aki igyekezett e megbízatásának lelkiismeretesen megfelelni. Ugyanígy cselekedett különben a nagy Holbein Hans is, a „Haláltánc” sorozatainak hírneves alkotója. Rézmetszéssel sohasem foglalkozott Amman Jost, a rézkarcot azonban olykor nagy kedvteléssel gyakorolta. A rézkarc különben már akkor is kedves technikája volt a művészeknek, s ha csak úgy melleleg is, de szívesen foglalkozott vele majd minden művész. (Ez különben a legújabb korig megvolt a festők-nél, s Munkácsy Mihálynak is megvoltak a maga kedves, igen jól sikerült rézkarcai.)

Ammannak művelődéstörténeti szempontból igen értékesek ama „mesterképei”, amelyeket a nagy költő-varga Hans Sachs

verseihez rajzolt, s amelyek sorra bemutatják a különböző kézművességek embereit munkájuk közben. E rajzok között van egy-néhány olyan is, amely a könyvcsinálás művészetére vonatkozik. Hat darabot közülünk is belőlük, az alattuk levő német verseszetnek kissé szabad fordításával.

Az itt bemutatott fametszetek között első helyen áll a pergamenkészítő munkálkodási módját bemutató fametszet. A pergamen kisebb állatok: juh, kecske és kutya bőréből készül, de alkalmas hozzá a borjúnak is a bőre. Az ily bőrt kellő pácolás után, de anélkül, hogy kicsereznék, rámará feszi-

A LEVÉLFESTŐ

Levélfestő vagyok én,
Ujjaim közt nagyfürgén
Forgotom az ecsetet,
Színek szép képeket
Papiroson, pergamenen.
Patronozás nem kenyerem.
Bessületes, jó munkámért
El is várom az illő bért.

tik s megszáradása után horzsakövel simítgatják, majd enyves vízzel, krétával vagy ólomfehérrrel bedörzsölik. A vastagabb pergament dobok bevonására, a finomabbat írásra, nyomtatásra, rajzolásra használták. Éppen úgy a legfinomabb fajtát is, amelynek „velin” a neve. – A könyvnyomtatás főtálatálása idején még meglehetősen szerepe volt művészetünkben a pergamennek, hiszen Gutenberg János bibliáinak egyrésze is pergamenre nyomtatódott. E drága anyag használata később mind kizáróbban az oklevelekre szorult, s például a nemesi leveleket, ügyvédi diplomákat a múlt század közepéig pergamenre, „kutyabőrre” írták. (Egy tréfás megállapítás szerint mostanában csak

A KÖNYVKÖTŐ

Könyvet kötök, kicsit, nagyot,
Profán művet meg vallásost.
A pergamen- s deszkafödél
Ékes lesz majd, szinte beszél.
Kapocs kerül rá s fémsarok.
A fölsején meg ott ragyog
Aranyszínű poncolásom.
Nem is adom, csak jó áron!

azért nem írják kutyabőrre, mert Magyarországon ma több az ügyvéd, mint a kutya.)

A régimódi papiroskészítést látjuk egy másik képünkön. Európában a 16. században a papiros még kizáróan ú. n. papirosmalmokban, rongyokból készült. Magyarországon az első papirosmalmok a 16. század elején létesültek Kiszzebenben és Brassóban. Nürnbergben már ötszázötven évvel ezelőtt, 1390-ben volt papirosmalmom.

A formametsző – vagy újabb keletű szóval fametsző – munkájáról is van egy ábrázolásunk. Dürerék és Amman Josték idejében, s utánuk is még közel háromszáz évig a fa hosszanti irányában, tehát a deszkák módjára fűrészelt fába metszettek. Legtöbbnyire a körtefát vették erre a célra; a puszpáng használata csak a 19. század derekán kezdődik. A véső eszköz ekkoriban kisebb-fajta zsebkes volt s a fametsző munkája közben olyanformán tartotta a kezében, mint ahogyan mi szoktuk mostanában tartani a 19. század vívmányát, az acéltollat.

A régi könyvnyomtató munkáját talán nem is kellene bemutatnunk, hiszen ismerhetjük azt mártöbbféle illusztrációból, sőt bizonyos mértékig a mai gyakorlatból. Érdekes azonban Amman e metszete azért, mert nyilván ez a legmegbízhatóbb ábrázolása az ősi „praelum”-nak, vagyis kézi sajtónak. Badius Jodocusnak is van egy sajtóábrája 1520-ból,

A KÖNYVNYOMTATÓ

Én vagyok a sajtómester,
Egész világ becsül, tisztel;
Társam ha a „benglitt” húzza:
Ím egy ív már lenyomatva.
Mielőtt ezt kitalálták:
A könyveket kézzel írták.
Molnzban született a mester,
Áldja nevét minden ember!

de ez megközelítően sem annyira tiszta és világos, mint a mi Amman Jostunknak 1568-ban készült metszete. A képen jól látható, miként dolgozott – punktúrára – a „sajtómester”, s miként a társa, az éppen festékezést végző „labdamester”.

Levélfestőknek a középkor képszínezőit nevezték, s azokat is, akik színes iniciálékkal látták el a kódexeket, majd meg a nyomtatott képek egynémelyikét is, például Gutenberg negyvenkét soros bibliájának, s a velenicei Jenson-bibliának szépszámu példányait.

Van egy illusztrációnk végül a dicsőséges múltú régi könyvkötésről is. A 16. században a könyvkötés még egészen kézműipar volt, s az egész munkafolyamathoz viszonylag kicsiny számú szerszám – fűzőláda, kisfaprés, néhány kalapács, fűrész, gyalu stb. – volt szükséges. Kiváló szakavatottság kellett a könyv bekötéséhez, a márványozáshoz stb., a könyv fedél díszítésében pedig sokszor magasabbrendű művészet nyilvánult meg.

A kárpátaljai tipográfia húsz éve

E vidéknek mintegy húsz esztendővel ezelőtt történt megszállása után a könyvnyomdák betűanyagából elsősorban a magyar címereket kellett félretenni. Ezekre egyelőre nem volt szükség. Ha a mögöttünk lévő években valamilyen klisé vagy embléma keresése közben a magyar címerek elének kerültek, úgyszólván minden esetben elhangzott ez a megjegyzés: „Lesz-e valaha még szükségünk ezekre?!” A magyar címereket belepte a por. Helyükbe a vékonyabb kurrens betűk talpába „hatsek”-okat faragtunk és ezeket zártuk a verzálisból szedett címsorok fölé. Esztendőkön át kinlódtak, pepecseltek így a felvidéki könyvnyomtatók, amíg arra eszméltek, hogy a hatósági és kereskedelmi nyomtatványokon a magyar mellett a cseh, orosz és német nyelv is rendszeresen helyet kap, sőt később a magyar nyelv rovására mindinkább az utóbbiak nyomulnak előtérbe.

A könyvnyomtató-műhelyeknek, nehogy főszerelésük hiányossága miatt vevőkört veszítsenek, számolniuk kellett az új helyzettel és tehetségükhöz képest investáltak. A még jókarban levő régebbi betűcsaládokat sláv ékezetű betűkkel egészítették ki, az új megrendelések pedig már a szükségletnek megfelelően történtek.

A betűanyag átszervezésekor Kárpátalja nyomdaiparára még külön feladatot rótt a

helyi orosz nyelvnek egyre nagyobb mértékben való terjedése, sőt az utóbbi években – főképpen helyi közigazgatási viszonylatban – annak első helyre történt emelése. A magyaroknak számított könyvnyomtató-műhelyekből is már kétharmadrészben orosz nyelvű nyomtatványok kerültek ki. Eleinte csak néhány fokozat kis szekrényre való orosz betűt rendeltek a nyomdák. Ezeket csakhamar követték a nagy szekrényeket megtöltő cirill betűk, míg végül a szedőgépek klaviatúráinak a módosítására is sor került. Utóbbiakat a cirill ábécével kellett kiegészíteni, hogy a szedőgépeken orosz is lehessen szedni. A nem éppen nagy nehézséggel járó módosítás után ennek akadályá nem volt. Tudvalevő, hogy a Linotype-rendszerű szedőgépeken az antikva-magazinokba nemcsak a cirill matricák, hanem minden más nyelvű matricákon kívül a héberrek és kínaiak is beengedhetők. Ez azért lehetséges, mert a matricák füleit – amelyeken a magazinban siklanak – a magazin csatornáik kiterjedésének megfelelően gyártják. Nagyon természetes, hogy a klaviatúrának antikva és cirillika szedésére való berendezésekor a magazin csatornáinak különbözőségét is figyelembe kell venni. Például az orosz s- vagy zs-matricák – amelyek az m-nél is szélesebbek – nem futhatnak a vékony betűk számára kijelölt csatornában és viszont, vékonytestű matrica nem való széles csatornába, mert abban ide-oda dőlne, kettő egymás mellé kerülne és ez kiváltáskor zavart okozna.

A könyvnyomdák betűanyagának átszervezésével párhuzamosan haladt a kézi- és gépszedők nyelvtudományának a bővülése is. A bölcs közmondás, hogy gyakorlat teszi a mestert, soha nem illett jobban bármire és bárkire, mint nyelvismereti vonatkozásban a kárpátaljai betűszedőkre. Tizenöt esztendővel ezelőtt közülünk sokan nagyot néztek volna, ha azt jószolták volna nekik, hogy valamikor írott kéziratról rendszeresen orosznyelvű ujságokat avagy regényeket meg egyéb műveket szednek majd.

Szakkulturális vonatkozásban bizonyára érdeklődésre tarthat számot annak a boncolgatása, hogy a több nyelven készült kereskedelmi és hatósági nyomdatermékek esztétikai szempontból milyen hatásúak voltak és a szedők munkáját miként befolyásolták. A részben kötelező, részben üzleti vagy egyéb okból elmaradhatatlan három-négy, ha a hébert is számítjuk: öt nyelvnek különböző variációban – még a legkisebb gyógyszerári címkéken is – rendszeresen történő használata a munkatöbblet révén nemcsak a szedés munkáját drágította meg,

aminek a költségét felszámítani a konkuren-ciális viszonyok miatt többnyire nem lehetett, de ez számtalanszor a szépség, értelem és jó olvashatóság rovására is ment. A többnyelvű szöveg a szedőt egy-egy jobb nyomtatvány – levélfej, számla, boríték, cégkártya, meghívó stb. – tervezésekor minden esetben meglehetősen komplikált feladat elé állította. Különösen fennállott ez akkor, ha a rendelkezésre álló orosz betű az antikva betűkészletől eltérő vágású volt.

A Kárpátalján készített könyvnyomtatói munkáknak közelebbi méltatása részben már az itteni nyomdatechnika felkészültségének a fejezetébe tartozik. Ennek az ismertetésére szakfolyóiratunkban bizonyára nyílik még alkalom.

Az annak idején félretett magyar címerek felszabadultak húszesztendősszámkivettségükből. Az idő a „hatsek”-ok hátraszorításával rehabilitálta ezeket. A portól megtisztítva, ott állnak régi helyükön, a felvidéki nyomdászokkal együtt, munkára készen. Nyelvtudásban gyarapodva, dolgozni szeretnénk, hogy családunkról valamiképpen gondoskodhassunk, gyermekeinket becsültesen felnevelhessük és hasznos tagjai lehessünk az emberi társadalomnak. Az illetékes hatóságokon a sor, ezek kötelessége, hogy ezt korszerű intézkedésekkel, sok új munkaalkalom teremtésével, mindenekelőtt a könyvnyomtatói mesterség virágzásának legfontosabb előfeltételével: a teljes sajtószabadság biztosításával minél előbb lehetővé tegyék.

Neumann Ede.

A papirosszükséglet kiszámítása

Fontos nyomdászati feladat annak kiszámítása, hogy egy megrendelés elkészítéséhez mennyi papiros szükséges. A megrendelésnél adva van a nyomtatvány alakja és példányszáma. E két ismert tényező alapján papirosismereteink segítségével megkeressük az ismeretlen harmadik tényezőt.

Nem mindig megy könnyen a gazdaságilag legelőnyösebb és nyomdatechnikailag kifogástalan megoldás. Mielőtt tárgyunkat részletesen ismertetjük, megjegyezzük, hogy a papirosszámítás alapjában véve kétféle: 1. Akcidens, vagyis a kisebb nyomdai munkáknál azt kell kiszámítani, hogy egy ívből mennyi nyomtatványpéldányt nyerhetünk; 2. viszont könyveknél és füzeteknél a számítás célja megtudni, hogy ezek egy példányához hány ív papiros szükséges. Cikkünk-

ben most az első feladattal foglalkozunk, a másik pontot később fogjuk tárgyalni.

Ha a szokásos papirosalakok negyed- vagy nyolcadrétjéről van szó, egyszerű a szükséges mennyiség kiszámítása. Vegyünk például valamely kvart alakú nyomtatványt, melyről könnyen megállapítható, hogy egy 8-as (47×60 cm) ívből négy példányt kapunk. Ezt igazolja a következő felállítás:

Nyolcas alakú ív.....	47×60 cm
A nyomtatvány alakja	<u>23×29 cm</u>
	2× 2=4példány
Hulladék a körülvágásnál	1+ 2 cm.

A felállítás eredménye szerint az említett ív magassága és szélessége 2-2 példányt ad. De ha nem normális alakú nyomtatványról, hanem rendszertelen alakról van szó, kísérletezni kell a nyomtatvány méret számadataival. Ugyanis valamely nyomtatvány alakját magassága és szélessége szerint fektetve is megkaphatjuk a kivágandó papirosív ből. Tegyük fel, hogy 8-as alakú ívből az alábbi szabálytalan alakú méretet kell kivágni:

Iv nagyság	47×60 cm	47×60 cm
A nyomtatvány alakja	<u>14×23 cm</u>	<u>23×14 cm</u>
	3× 2=6 pld.	2× 4=8 pld.
Hulladék	5+14 cm	1+ 4 cm.

A példa világosan mutatja, hogy a papirosív előnyös kihasználására mindkét lehetőséget meg kell vizsgálni.

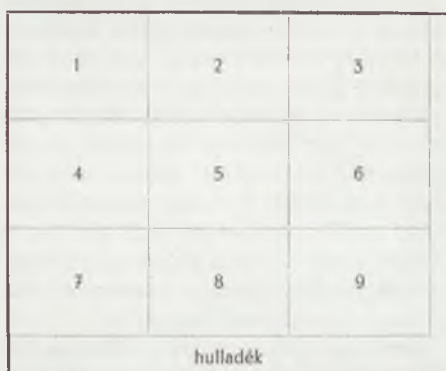
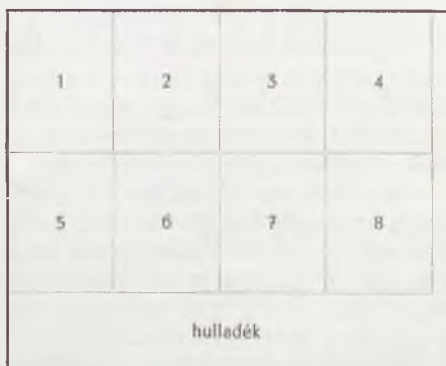
Azonban ez az eljárás sem mindig célravezető, mert előfordul, hogy az említett lehetőségek alkalmazásának dacára is jelentékeny hulladék marad vissza. Más úton kell tehát a papirosív gazdaságosabb kihasználására törekedni.

„Forgatni” kell ilyenkor a papirost különféle változatban, hogy a szabálytalan alakú nyomtatványnál a hulladékot elkerülhessük. Közönséges papirosanyagú nyomtatványoknál legtöbbször sikerül a sokféle formátumból a legmegfelelőbbet kiválasztani. De már a kartónfajtáknál nehezebb a megoldás, mert csak egy-két formátum áll rendelkezésünkre. Az úgynevezett „forgatás” abban áll, hogy az ív kartónon a nyomtatványt vagy annak méretére kivágott papirost különféle irányban való elhelyezéssel addig próbálgatjuk, amíg a legkevesebb hulladék mellett a legtöbb példányszámot kapjuk.

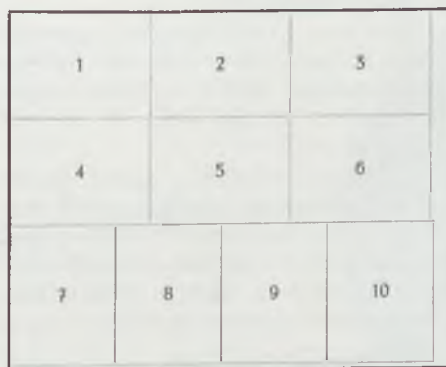
Például az 50×66 cm alakú kartónív ből 21×14 cm méretet kell kivágni. Pusztán szorzás vagy osztás útján az eredmény a következő:

A kartón ívmérete ...	50×66 cm	50×66 cm
A nyomtatvány alakja	<u>21×14 cm</u>	<u>14×21 cm</u>
	2× 4=8 pld.	3× 3=9 pld.
Hulladék	8+10 cm	8+ 3 cm.

A számítási művelet dacára forgatással az ívből mégis 10 példányt nyerhetünk. A fenti számítás szemléltetően bemutatva így alakul:

Most próbáljuk ezt a két megoldást egymással összeegyeztetni. Éspedig úgy, hogy a második példa felső kétharmadrészét meghagyjuk, az alsó harmadrészen pedig a nyomtatványalakot forgatva nem hosszában, hanem magasságban helyezzük el:

Az eredmény kielégítő, még a körülvágásra is maradt hely. A feladat megoldása nem volt nehéz, de néha bizony nagyon is leleményesen kell forgatni, kombinálni, amíg megfelelő eredményt érhetünk el.

A papirosszükséglet kiszámításához nem mindig elégséges azonban, ha csak azt nézzük, hogyan vághatjuk ki leggazdaságosab-

ban a nyomtatvány alakját. Fontos még, hogy a nyomtatástechnikai körülményeket is tekintetbe vegyük. Ha például kétoldalt nyomtatott munkát kell előállítani: rendszert a két oldalt egymás mellett „umschlagolva” egyszerre nyomtatják. A papirost ily esetben a nyomtatvány méretének kétszeresére kell vágni. Ebből következik, hogy a papiroskiszámításnál a nyomtatóformához szükséges papiros mérete lesz az irányadó. Tehát a két-, négy-, hatoldalás stb. nyomtatványoknál nem az egyes oldal méretéből indulnak ki, hanem a szép- és ellennyomat teljes alakjából. Ha például egy füzet fedőlapja csak külsőleg nyomtatott, a kivágandó méret az oldalnagyság kétszerese; ha négyoldalás nyomtatású: a nyomtatóformához szükséges papírt az oldalnagyság négyszeres mérete szerint kell vágni.

Figyelembe veendő továbbá, hogy bizonyos esetekben az ívfogók számára is külön helyet kell hagyni. Az ívfogók felé eső oldalon ugyanis a nyomtatóforma nem mehet a papiros széléig. Azonkívül a papiros körülvágásához szükséges margóra is kell gondolni. A gyárból és a nagykereskedőtől érkező ívek a gyári vágási technika folytán nem pontosan egyformák; ezért a papirosívek külső egyenetlen széleit körülvágják. Van amikor a belső vágási helyet is számításba vesszük, például ha több oldalt nyomtatunk kifutó léniás, kifutó alapnyomatú vagy illusztrált nyomtatványból, vagy amikor a keretnél körülvágandó a nyomtatvány.

Végül megjegyezzük, ha vágott hengerekkel egyszerre két szint nyomtatnak, arra kell ügyelni, hogy a két forma színei ne fússanak össze. Az e célra szükséges hézag hozzáveendő a mérethez és a szükséglet eszerint számítandó ki. Székely A. II.

A hosszú ortográfiáról

(II.) A hosszú ortográfiás munkák szedésénél tudnunk kell, hogy tulajdonképpen mit szedjük hosszú és milyen szót rövid magánhangzóval. Előző közleményünkben már nyujtottunk kevés útmutatást erről. Amilyen hiba, ha hosszú í, ú, ű helyett rövidet szedünk, éppolyan baj, ha ott is hosszú betűt használunk, ahol pedig rövid kell. Mindezeket a hibákat fel is fogjuk sorolni cikksorozatunk folyamán azért, hogy ezeket a hibákat kerüljük munkánk közben.

Könnyű megjegyezni, hogy a melléknévi ú, ű képző és az ú, ű végű melléknevek mindig hosszúak. Például: jóalakú, széptermű, mérsékelt árú, gyorslábú, nyilteszű,

jóévtágyú, jószívű, öblöstorkú, kurtanyelű, tompaélű, egyszerű, kúpalakú, domború, homorú, eredetű, vékonypénzű, népszerű, gyönyörű, szomorú, hosszú, lassú, keserű, könnyű, savanyú, gömbölyű, félkezű, falábú és így tovább az egyszerű és összetett mellékevek végtelen során át.

Amennyiben munkánk közben ebben a kérdésben kételyeink támadnának, felütjük az előző közleményünkben már ajánlott Balassa-féle szótárt vagy az Akadémia szótárát és nyombantisztában vagyunk a kérdéssel. Ennyi időt a nyomdák jelentékeny részében a legsürgősebb munka közben is áldozhatunk, hiszen a helyesírás ügye elég fontos valami.

Ennél nehezebb az ú, ü végű főnevek váltakozását megtanulni az u, ü végűekkel. Ezt csak hosszú gyakorlattal vagy a szótár használata segítségével lehet elsajátítani. De most már ezen a téren is javult a helyzet a régihez viszonyítva.

Az úgynevezett iskolai helyesírás szótára, amelyet Simonyi Zsigmond a közoktatásügyi miniszter rendelkezésére 1903-ban szerkesztett és 1912-ben bővített, egész sor u, ü végű fő- és mellékevet engedett meg az ú, ü végűek között. Ez meglehetősen zavart idézett elő nemcsak iskolai, hanem nyomdai körökben is. Ezek közül néhányat itt felsorolok. De nem azért, hogy a kollégák kövessek, hanem azért, hogy nyelvtörténeli adalékul szolgáljanak. Ilyenek: ágyu, áru (főnév), aszu, betű, balyu, búcsu, csengettyű, falu, fagygyu, fattyu, fészű, fiu, gyalu, gyanu, gypju, gyűrű, gyűszű, hamu, hegedű, hiu, ifju, hoszszu, iszonyu, kapu, karcsu, kesztyű, kopoltyu, koszoru, könnyű, nyirettyű, odu, sarju, sűrű, savanyu, seprű, sérű, szörnnyű, tanu, vályu, varju és zsalu.

Ezek közül az Akadémia helyesírása csak egynéhányat hagy meg rövid u, ü betűvel, a többi fő- és mellékevet az Akadémia helyesírásával szedendő iskolakönyvekben és tudományos művekben az alábbi bővített jegyzék szerint szedjük:

ágyú, ágyús, ágyúz; alku, áru (portéka, főnév), de: kedvezményes, olcsó árú jegyek, itt az árú melléknév; aszú, balyu, betű, ború, bosszú, bosszul; búcsú, búcsús, búcsúzik; csengettyű, együgyű, falu, fattyú, fagygyú, fészű, fészül; fiú, fogantyú, gömbölyű, gyalu, gyanú, gypju, gypju, gyönyörű, gyűrű, gyűszű, háború, hajdú, hamu, hatyú, hegedű, hiu, hoszszú, hú, ifjú, ifjúság; iszonyú, kapu, kapus; karcsú, keselyű, keserű, kesztyű, kopoltyú, koszoru, könnyű; könnyű (könnny), köpű, köszörű, lassú, lassúdik; mű, nyirettyű, pörgettyű, sarkantyú, savanyú, sanyarú, sűrű, szaru, szarunemű; szegfű, székfű, sérű,

szivattyú, szomjú, szomorú, szörnnyű, tanu, vályu, varju és zsalu.

Látjuk tehát, hogy az Akadémia helyesírás szótára némely főnevet meghagy rövid u-val és ü-vel, de a mellékevképző ú, ü mindig és mindenütt hoszszú. Például: egyszerű, jószemű, nemes alkatú, rosszszagú, vékonyfalú (ház), kisdohányú, féleszű, jóízű, vígkedélyű, szomorú, keserű, felekezettű, válású, szerkezetű, jóhangú és így tovább.

Már a fenti kis szójegyzékből is kitűnik, hogy az Akadémia a következő u, ü végű főneveket így írja elő: alku, áru (Ware), balyu, daru, falu, fészű, gyalu, gypju, hamu, hindu, kapu, köpű, szaru, tanu, vályu és zsalu. Ugyanígy a Balassa-féle szótár is.

Természetesen ez a szójegyzék nem teljes, csak a leggyakrabban előforduló főneveket írja le az Akadémia helyesírás füzeté is. A teljes szótár tartalmazza csak az összes szavakat. Ebből szedegetni nagyterjedelmű munka lenne és ezt a Grafikai Szemle szűk tere sem teszi lehetővé. Itt csupán segítőkészt nyújtunk azoknak, akiknek még nincsen gyakorlatuk a hoszszú ortográfiában. Ezért a talán unalmasnak tűnő ismétlés és hangsúlyozás is. Márpediglen ez feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a megtanulandókat jól jegyezhessek meg magunknak.

Mint hogy több nyomdában a Balassa-féle helyesírás és szótár szerint dolgoznak, erre is tekintettel vagyunk. Ami az ú, ü végű szavakat illeti, egyáltalán nincsen eltérés az utóbb említett szótár és az Akadémia szótára között és így az akadémiai helyesírás munkánál is haszonnal forgathatjuk. Az a néhány eltérés, ami a kettő között van, más természetű és azok tárgyalása nem tartozik e cikksorozat keretébe.

Ezzel az ú, ü végű szavakkal végeztünk volna. De van néhány ilyen szó, amelyek megváltoztatják tövüket, ha némely ragot biggyesztünk hozzájuk. Mint: fű, kút, tűz, úr, út, víz stb.

Ezeknek a szavaknak a tárgyas, többes és -s ragozása már sok vitára adott okot szaktársi körökben is, mert eltérnek a rendes ragozástól. A vita azonban csak azzal dönthető el, hogy ez magyar nyelvsajátság, amilyen nyelvsajátságok minden nyelvben találhatóak.

A fenti szavak így szedendők ragos állapotukban: fű, füvek, füves, füvet, fűvés. Ellentétben például a művel, amelyet így ragozunk: mű, művek, műves, művet, művész; fűz, fűzek, fűzet, de: fűzes. Más a fűz ige műveltető alakja, például: zsinórt fűzet a cipőjébe.

Kút, kutak, kutas, kutat. Ellentétben például a rúttal: rúttak, rúttat, rúttul.

Tűz: tüzek, tüzes, tüzet. Ellentétben a szűz-zel: szűzek, szűzies, szűzen, szűzesség, szűzet. Más az, ha az anyóka lányával tüzeti a fonalat a tübe, mert már gyengén lát. Ekkor tüzet. A leány pántlikát tüzet a hajába. Ez műveltetés.

Úr: urak, uras, de: úriás, úri, urat, út, utak, utas, utat: így: vasút, vasutak, vasutas és vasutat.

Víz: vizek, vizes, vizet. Ellentétben a szívvel és a színnel: szívek, szíves, szívet; színek, színes, színt.

Az itt most felsorolt és még más főnevek azonban csak a többes, tárgyas és -s ragozásukban változtatják meg hoszszúságukat. Megmaradnak eredeti helyesírásukban a többi ragozásban. Például: fű, fűhöz, fűnek; kút, kúthoz, kútnak; tűz, tűzhöz, tűznek; úr, úrhoz, úrnak; út, úthoz, útnak; vasúthoz, vasútnak; víz, vízhez, víznek. A -ból, -ből, -tól, -től ragok előtt is megmarad a tőszó hoszszú betűje.

Az í, ü, ü betűs szavak nagy részénél meg rövidülnek ezek a magánhangzók, ha képzők járulnak hozzájuk. Valamennyit itt föl nem sorolhatjuk, ez csak szótárnak lehet a hivatása. Mégis néhány példával kívánjuk megvilágítani ezt a kérdést is, hogy a hoszszú ortográfiában még nem gyakorlott kollégák ezzel is tisztában legyenek.

Például: bír, bírodalom, bírközik, birtok. Ezek bár önállóak, mégis a bírni igéből származnak.

Bízik: bizalmas, bizakodik, bizottság, bizomány, bizonyítvány, biztat stb.

Bűn: büntet, büntető. Más: büntett.

Hír: hirdet, hirdetemény, hirtelen. De: hírlík, híres, hírhedt, hírlap, hírnök stb.

Hív: hivat, hivatás, hívogat; de: hívás, hív stb.

Nyíl: nyílak, nyílas, nyílat, de: nyílnak, nyílhoz, nyíllal (más: nyíllal).

Nyúl: nyulak, nyulat. (Ragozás.)

Síma: simít, simogat, simul. Az Akadémia így is megengedi: simít. Ez is ragozás.

Sír: siralmas, siralom, sirám.

Tíz: tizet, tizes, tizest. (Ragozás.)

Tűnik: tűnedez, tűndököl, tűntet, tűnemény, tűnet, tűnődik stb.

Tűr: türelmes, türemlik, türelmetlen stb.

Únni: unalmas, unatkozik, unalom stb.

Úszik: uszály, uszkál (Ak.: úszkál), uszoda uszony, usztat (Ak.: úsztat), stb.

Víg: vigad, vigadó, vígalom, vígasság.

Mind ez csak mintául szolgáljon a hasonló szavak szedéséhez.

A következő, befejező közleményünkben egyéb hoszszúbetűs szavak helyes szedésére vonatkozóan nyújtunk még egynéhány útmutatást. Herzog S.

Az Üllői Dal-, Sport- és Önképzőkör

folyó évi február hó 6-án, szombaton este pontosan
8 órai kezdettel szigorúan zártkörű, jótékony célú

jelmezes táncestélyt

rendez, melyre kívül címzett urat és becses családját
ezúton is tisztelettel meghívja a Vezetőség.

Belépőjegy személyenként 1 P. Jelmez és álarca nem kötelező.

Tervezte és ólomba véste Selmeczi József

Bútorok

OLCSÓ ÁRBAN ÉS JÓ MINŐSÉGBEN

Tervezte és ólomba véste Selmeczi József

Étrend

Kelvirágleves
Ragú-leves

•
Sonkás-omlett
Aszpik

•
Borjúszelet
Sertéssült

•
Körítések
Vegyes saláták

•
Csokoládés csók

•
Délgyümölcs

•
Eperkrém

•
Feketekávé, tea

ERDÉLYI ÉTTEREM

TOROCZKÓ ANDRÁS
SPORT- ÉS ORTÓPÉD-CIPIÓ SPECIALISTA

BUDAPEST, VII. RÁKÓCZI ÚT 2
TELEFÓNSZÁM: 884-335

SZAKSZERŰ JAVÍTÁSOKAT ELVÁLLAL

Tervezte Felber Ottó
Ólomba véste Kurcsics Ernő

Bodnárné

NŐIKALAPKÜLÖNLEGESSÉGEK

BUDAPEST, HARIS-KÖZ 1.

TELEFÓN: 223-442

Tervezte Buxbaum József
Ólomba véste Kurcsics Ernő

NAGYSÁGOS ASSZONYOM!

Van szerencsém tudomására hozni
Önnek, hogy divatárüzletemet
január 15-től VII, Nagymező ucca
26 alá helyezem át. Arra kérem
nagyságos asszonyt, hogy ezen
modernül berendezett üzletemet
mielőbb fölkeresni szíveskedjék.

NEMEDY TESTVÉREK
BUDAPEST BÉCSI UCCA 1. TELEFÓN: 111-211

Tervezte és ólomba véste Kurcsics Ernő

Uram!

ÖN ROSSZUL SZABOTT RUHÁBAN JÁR-KÉL.
HA VALÓBAN VILÁGVÁROSIASAN AKAR ÖL-
TOZKÖDNI, KERESSE FOL A FÉRFIVAT TERÉN
TIZ ÉVE IRÁNYT MUTATÓ SZABÓSÁGUNKAT:
VÁKONY PÁL ÉS FIAI, BUDAPEST IV. KER.,
PETŐFI SÁNDOR UCCA 16. TEL.: 222-333.

Tervezte Gorszky János
Ólomba véste Dencs Ferenc

BEZEI ÉS PÁL

DROGISTÁK

ILLATSZEREK, KÉZFINOMÍTÓK, PUDER, RÚZS
ÉS MÁS SZÜKSÉGLETI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

KISPEST, HORTHY MIKLÓS ÚT 1

Tervezte Sütő László

FURKAL
K

ÁVÉ- ÉS KAKAÓBEHOZATAL

A LEGJOBB KÁVÉK, TEÁK LERAKATA. BUDAPEST ÖSSZES KÁVÉ- ÉS TEASZAKÜZLETEIBE SZÁLLIT.
BUDAPESTI FIÓKÜZLETEINK: BALATON UCCA 22, PETŐFI SÁNDOR UCCA 33, NÉPSZÍNHÁZ UCCA 43.

BUDAPEST VII, NAGYMEZŐ U. 21
TELEFÓNSZÁM: 135-361, 155-322
SÜRGŐNYCÍM: FURKÁVÉ BPEST

Tervezte Kurcsics Ernő
Ólomba véste Antoni Béla

Auspitz Emil

FESTŐIPARI VÁLLALAT • VI. VÁCI ÚT 22.

TELEFÓNSZÁM: 212-212

Tervezte Stanczel Ferenc
Ólomba véste Kurcsics Ernő

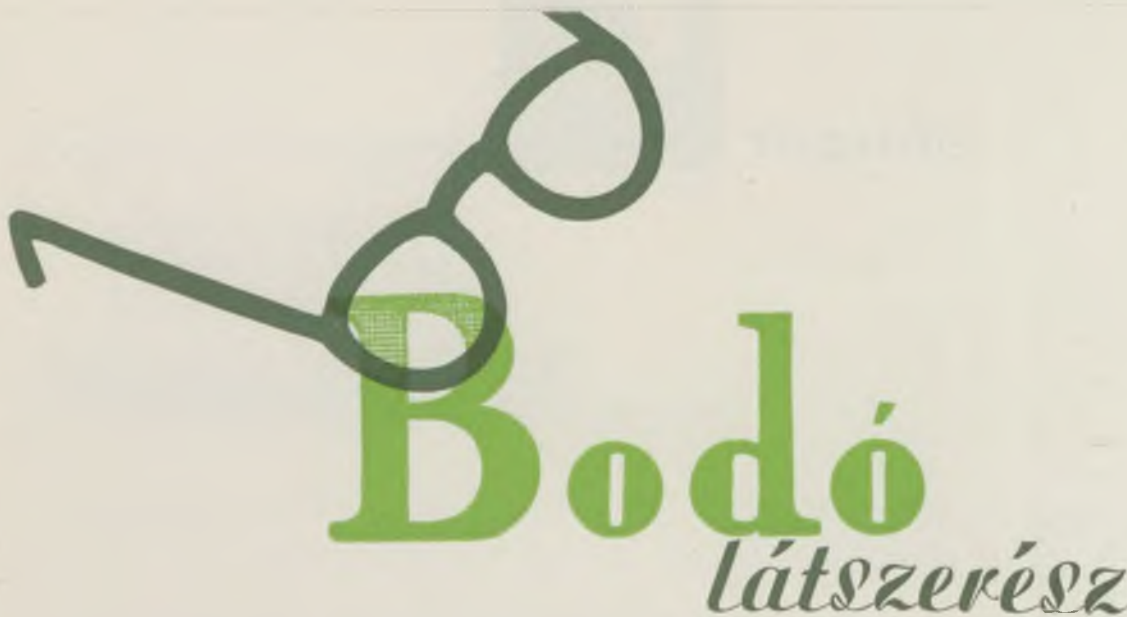
VIRÁG ÁKOS

OKLEVELES MODERN TAPÉTAZÓ-, SZOBA-

FESTŐ-, MÁZOLÓ- ÉS FÉNYEZŐMESTER

BUDAPEST VII, DOB U, 2. TELEFÓN: 223-111

Tervezte Erdélyi Sándor. Ólomba véste Höchst Pál

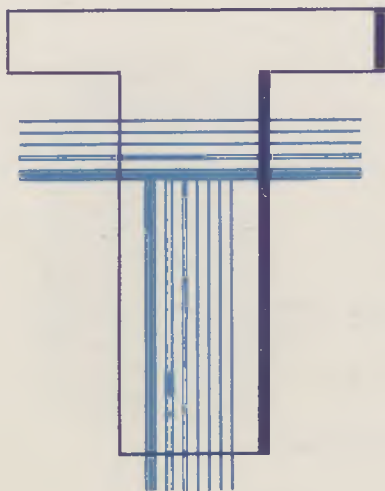
BUDAPEST IV, KOSSUTH LAJOS UCCA 22, SZÁM

Tervezte Buxbaum József. Ólomba véste Höchst Pál

Asszonyom!

ÖNNEK IS KÉNYELMESEBB, HA MINDEN TÉTO-
VÁZÁS NÉLKÜL FÖLKERES BENNÜNKET ÉS
SZÜKSÉGLETÉT A KÖVETKEZŐ CIKKEKBŐL
NÁLUNK SZERZI BE: NŐI ING, SVÁJCI KÖTÉSŰ
PASZTELL-SZÍNEKBEN. SZOKNYAKOMBINÁCIÓK,
HÍMZÉSSEL. ING- ÉS NADRÁGKÉSZLET, CSIPKE-
DÍSSZEL, HÁLÓING MATT SARMÓZBÓL. ING-
NADRÁG. HÁLÓING, FINOM HÍMZÉSSEL ÉS KIVI-
TELBEN. HARISNYATARTÓK ERŐS MINŐSÉG-
BEN. MELLTARTÓK. DIVATOS MŰSELYEMHARIS-
NYÁK. MODERN SZABÁSÚ PIZSAMÁK DIVAT-
ÉS FLANELL-ANYAGBÓL. NAGY VÁLASZTÉK.

K I S P E S T I
N A G Y Á R U H Á Z
F Ő T É R 6 2

Tervezte Sztraka Zoltán

Tervezte Sütő László
Ólomba véste Nagy Károly

VÍZ-, GŐZ- ÉS GÁZVEZETÉKEK
CSATORNÁZÁSOK ÉSKÖZPONT
FŰTÉS RÉSZÉRE. CSÖVEK MIN-
DENFÉLE CÉLRA. CSATORNA-
CSÖSSZEKÖTŐ, SZERELVÉNY.
MINDENFAJTA ÚJ CSŐVEZETÉK

Rumos Ernő
CSŐGYÁRA, IV, LAJOS U. 133

Tervezte Kurcsics Ernő
Ólomba véste Klein József

Az offset előretörése

A három egymással vetélkedő nyomtató-eljárás – a magas-, mély- és síknyomatás – közül az utóbbi időben a síknyomatás egy új offset-eljárás, a „mélyoffset” révén nemcsak hogy pótolta évtizedes hátrányait, hanem egy lépéssel meg is előzte a másik két nyomtatóeljárást. A többszínű munkák terén a mélynyomatásnak, a nagy példányszámú táblázat- és szövegnyomatás, sőt az olcsóbb illusztrált folyóiratok dolgában meg a magasnyomatásnak jelent most az offset veszedelmes versenytársat.

A magasnyomatás fölött a gyorsabb járatú és egyszerre kétoldalas nyomtatást végző offsetgépek jelentik az egyik, a nagy példányszám nyomtatását is kibíró formalemez a másik előnyt, melyhez még jön a csökkent beigazítási idő, nem lévén egyengetés. De csak nagy példányszámnál fizetődik ki, mert sokkal többre kerül a lemez-előállítás, mint ha szedésről nyomtatnánk. Szóval ami kevés példányszámnál bejönne a vámon: elmenne a réven.

Az offset a színes mélynyomatás fölötti diadalát a mélynyomtató formánál nagyobb retuslehetőségeinek, de főként a mélynyomatás technikai elmaradottságának köszönheti. A mélynyomatás fölött való eme diadal csak ideiglenes és főként csak berendezési kérdés, mert azt a szín- és tónuskálát, amit a mélynyomat ad pasztózosan vékonyabb és vastagabb festékrétegével: az offset – bármennyit is fejlődik tovább – el nem érheti mindaddig, amíg a kisebb-nagyobb rászterpontok adják meg a kép tónushatását. Amit a mélynyomat három-négy színnel „kihoz”, arra az offsetnek öt-hat színre van szüksége. Előnye csak abban rejlik, hogy a próbanyomat készítésének lehetősége meg van adva, lehúzó gépen, kis alakban vagy egy-egy példányban készítve próbalemezt; azután az össznyomat tanulságait figyelembe véve, lehet egy lemezre több példányt rávinni, s ezeket könnyebb olyan erősségre tartani, amilyent kívánnak. Ezzel ellentétben a mélynyomatásnál, ha próbanyomatot kell készíteni: úgy az a kész forma kell, hogy legyen, mert – legalább is Magyarországon – még nem bizonyos, hogy sikerül-e ugyanazokat a tónusértékeket mégegyszer kimaradni.

Egyébként ennek az új „Beka” mélyoffset-eljárásnak a lemez előállításánál sok a mélynyomatástól átvett technikai fogása van, mint ezt a következő leírásból láthatjuk is.

A sokszorosítandó képről rászteres negatívot, majd diapozitívet készítenek a kívánt

nagyságban. A szöveget ugyanúgy, mint a mélynyomatásban, celofánra húzzák le és bronzolják, hogy jól takarjon, vagyis másoláskor semmi fényt se engedjen át. Alulról megvilágított üveglapon összeszerelik a képet a szöveggel; ez a tördelés. Közben a szemcsézett cinklemezt (offsetlemezt) jól leöblítik, zsirtalanítják, különböző vegyszerekkel kikészítik, majd fényérző oldattal bevonják, mely krómoldattal kevert „Bekamaratóanyag”-ból áll. A réteg egyenletes elosztása egy centrifugális pergető készülékben történik, hol melegítéssel megszáritják a lemezen levő fényérző enyves réteget.

A fehér fénytől óva beleteszik a preparált lemezt egy légpumpával ellátott másolókeretbe, ahol ráhelyezik az üveglemezt, melyen – mint fentebb láttuk – „tördelve” és beosztva van a rászteres diapozitív a szöveggel. A légpumpával kiszívják a másolókeretből a levegőt; a légnomás ekkor nagy erővel egymásra szorítja az offsetlemezt és üveglemezt. Erős fény mellett, esetenként meghatározott ideig másolnak.

A krómozott Beka-enyvnék ugyanaz a sajátossága, mint aminő a mélynyomatásban használt, ugyancsak krómoldattal fényérzékenyített zselatinréteg. Vagyis: a fény hatására cserződik és a víz nem oldja.

A lemezt ezután egy különleges kékszínű lakkal vonják be, és megszáritva, hideg vízzel előhívják, vagyis a fényt nem kapott részleteket kioldják, mindaddig, míg a rajz kék alapon fehéret nem mutat. Ezután meleg, majd ismét hideg vízzel újra öblítik, hogy az összes meg nem világított enyvreszecskek jól lemosódjanak. Száritás és lehűtés után a lemezt vízszintesen fektetik és kétféle erősségű „Beka-maratóoldat”-tal – ecset segítségével – kimarattják, mégpedig olyan mélyre, amennyire a példányszám és a papíros minősége azt megkívánja. Ha ezt elérték: a lemezről lemossák a maratóanyagot és a hibákat – természetük szerint – retusozóenyvvel vagy rajztollal kijavítják. A Bekamaratóanyag zselatintartalmú, míg a maratóoldat vaskloridos keverék. A vasklorid csak a zselatintól tiszta (kimosott) részeket támadja meg.

Száritás után újra lakkozzák a lemezt, azzal a bizonyos kékszínű lakkal, melyet ugyancsak megszáritanak. (Az egész eljárás örökös száritásból áll.) Ezek után egy erős festékfajtát ronggyal beledörzsölnek a mélyedésekbe, ami után megint csak a száritás következik, mindaddig, míg a festék jól bele nem szárad.

A fénytől cserzett maratóanyagréteget most gyöngye kénsavval, majd vízzel eltávolítják. Ismételt száritás után cinkmaratóval

marattják a lemezt, hogy a vizet megtartsa. Kellő kimosás után gumiréteggel bevonva, a lemez beemelésre kész.

Mint láthatjuk: elég komplikált és jó sokba kerül a lemez előállítása. Hát még mekkora nagy tőke kell a berendezkedéshez! Ez a szerencséje a magasnyomatásnak, különben még nagyobb volna a diadal és még több munkát elvonna tőle. Hát még ha fény-szedőgépeken (Orotype stb.) végeznék a szedést, hogy a celofánra való levonat is fölösleges legyen. Visszatérő munkáknál elteszik vagy a lemezt, vagy a szerelést; ha pedig más nyomdában készült nyomtatott minta után adják le a rendelést, úgy lefényképezik a mintát és így sem kell azt újra leszedni. De nemcsak mennyiségileg van fölényben a mélyoffset a magasnyomatás fölött, hanem a minőség is megfelelő, sőt meglepően jó.

Szóval a „mélyoffset”-nek a magasnyomatás fölötti diadala kétségtelen és talán soha nem is tudja a magasnyomatás újra magához ragadni az elvesztett és a jövőben még elveszthető munkaterületet. Nehéz a dolgot így, őszintén bevallani, de hiába: a helyzet az, hogy nagy példányszám és színnyomatás esetén nemigen konkurrálhatunk már a mélyoffsettel, bármennyire szép és tökéletesnek látszó is például a tipográfiai három-meg négszínű nyomtatás.

Döntő momentum természetesen mindig a kifizetődés marad, no meg a berendezkedés kérdése.

A mélynyomatás maga nem sokat veszíthet – eltekintve a kezdeti túlbuzgalomtól –, mert ha a szövegnyomatásban a mélyoffset messze fölülmúlja is a mélynyomatást: az nem jelent semmit. Hiszen a mélynyomatás soha nem is volt szövegnyomatásra valami különösen alkalmas. Képnymtatás dolgában ellenben közel sem jöhet a mélynyomatáshoz az offset. Még ha két színnel nyomtatják offseten a képet: akkor is csak megközelíti a mélynyomatot, de így az előállítási költség jóval nagyobb. Többszínű munkáknál pedig még nem tudjuk: mit hoz a jövő. Hisz a mélynyomatás még csak fejlődésben van e téren. Bár látunk olyan külföldi mélynyomatokat három-négy színben, amelyek fölveszik a versenyt a hat-nyolc színnel nyomtatott offset-munkákkal. Talán majd a lemezes mélynyomatás dönti el ezt a kérdést, amelynél ugyanis nagyobb a retuslehetőség, olcsóbb a forma előállítása és olcsóbb a berendezkedés is. Az a fontos, hogy a nagy versengésből, mely a három nyomtatóeljárás között korunkban folyik: csak nemes és valóban szép eredmények szülessenek meg. Ifj. Novák László.

A közönség nevelése

Az a kétirányú kulturtevékenység, mely egyfelől a szakmai műveltség ápolásában (a művelőkön belül), másfelől a nyomtatványt fogyasztó megrendelő közönség igényességének kifejlesztésében és magas színvonalon tartásában nyilvánul meg: a fejlődés záloga. Az egyik nagy fővárosi napilap, mely szép tipográfiájával is az élen halad, kitűnő, szakmai szempontból is értékelendő újtással szolgál olvasóinak: rovatai közé több hasábnyi reklámtanácsadót iktatott. Ezek a hasábok a közönség nevelését célozzák, de egyben hozzájárulnak nyomtató-kultúránk emeléséhez is.

Főlősleges lenne hosszan fejtegetni, hogy milyen jelentős lépés ez. Végre a dolognak ez oldalához is hozzányúlt valaki! Alig akad nyomdász, akit még nem akadályozott volna meg szépen elgondolt munkája kivitelezésében egy rosszízű vagy műveletlen megrendelő tiltó mozdulata. Mennyi remek ötlet, szép szedésmegoldás vándorolt vissza a szedőszekrénybe, helyet adva egy megszokott rossznak, egy konvenciózus ízléstelenségnek! Mennyi rosszul megszövegezett hirdetés, árlap vagy más kereskedelmi nyomdatermék látott napvilágot a szedőjének nyelvérzékét fájdalmasan sértve, csak azért, mert a rendelőnél van a – pénz! A kutya ugat, a karaván halad, a rendelő fizet. Csak a jóérezsű nyomdász emészti magát, látva a telenyomatott ízléstelen papírost meggyötört, kerékbe tört, kifecajított szövegével. Mit kell hát tenni? Nyilván nem elég a nyomdászok nevelése, tanítása, de nevelni kell a rendelőközönséget is.

Különösen kívánatos a közönség esztétikai tekintetben való megnevelése minálunk, ahol az iskola – elemi- és középiskola – részéről a legújabb időkig senki sem kapott olyan útbaigazítást, mint aminőben például a német, francia és angol ifjaknak volt részük már hatvan-hetven esztendővel ezelőtt is. Kereskedővilágunk jórésze talán ezért nem tud különbséget tenni a jó és rossz, az ízléses meg ízléstelen között.

Mit tartalmaz ez a tanácsadó? Először is cikkeket a reklámról általában. Néhány héttel ezelőtt például a reklám esztétikájáról olvashattunk benne érdekes fejtegetéseket. A cikkíró szerint az eredményes reklámozás két tényezőből tevődik össze: a figyelem fölkeléséből és a megszerzési vágyból. A reklámos nyomtatvány megtervezője jól teszi, ha e két tényezőt munkája közben szem előtt tartja. Ugyanis: „Hiába sikerült a figyelmet egy ízléstelen reklámmal fölkelteni, az ízléstelenséget a tudat alatt átviszem

az árura és inkább irtózom a gondolattól, hogy megszerezsem, mint hogy valóban vágyakozzam rá.” Mindnyájan megszívlelhetjük ezt a jó tanítást, hiszen a tanulság, mely e fejtegetésekből levonható: az, hogy a jó nyomtatvány, szép nyomtatvány a bemutatkozása a reklámozó cégnek és egyben alapja a róla táplált első kedvező vagy kedvezőtlen benyomásnak.

Állandó kritikai rovatában hétről hétre figyelemmel kíséri a szép nyomtatványokat. Számontartja a jól sikerült hirdetéseket, a villamosban feltűnőket, hirdetőoszlopokon kiragasztottakat és az újsághasábokon megjelenteket egyaránt. Nem mulasztja el az igazán jól sikerülteknél az előállító nyomdát is megdicsérni. Az egyik filmhirdetést bírálva megjegyzi, hogy a hirdetés szövegében nem kevesebb mint hét betűtípus számlálható össze. Örülünk kell, hogy a nagyközönség figyelmét ilyen szempontokra is felhívja valaki. Azonfelül fogalmazásra is oktatgatja a hirdetések feladóit és a nyomtatványrendelőket. Felszólítja az igen tisztelt rendelőket, hogy ezentúl ne „eszközöljenek” javítást és készítést, felkéri őket, hogy ne kínáljanak holmit „olcsó áron”, hiszen többnyire mégis az felel meg a valóságnak, hogy az áru olcsó, nem pedig az ár. Egyik számban egy röplap-szörnyszülött faksimiléjét láthattuk, mely zsúfolt szövegével, kerékbe tört nyelvezetével valóban méltó volt a kipellengérezésre. „Felvetjük azt az ötletet is – írja –, vajjon nem lehetne-e a nyomdatermékek cenzurázási szempontjait akként kibővíteni, hogy a stílust és általában a magyar nyelvet ne lehessen ezrenként ötpengős áron a városligeti pofozógép szerepére degradálni.” A röplapnak a mását szemlélve, főlháborodásával egynek érzem magam, különösen, ha e nyomtatvány rengeteg nyomorék testvérére gondolok.

Alapjában véve minden jó szakmai kiállítás is (egyéb céljai mellett) a közönség nevelését szolgálja és a két éve rendezett nagyszerű Magyar Nemzeti Nyomtatványkiállítás minden bizonnyal sokat elért ez irányban is. Minden szép nyomtatvány, mely eljut a megrendelő közönséghez, fejleszti szemlélője szépérzékét, növeli igényességét. Amint a rádió is rászoktatta az embekeket a zenére és olyan tömegeket vont a zene – sőt gyakran a komoly zene – táborába, akiknek azelőtt nem volt szükségletük ez, ugyanúgy a szép könyvek, jól tipografizált hirdetések, frappánsan szövegezett plakátok is rászoktatják a nagyközönséget arra, hogy idővel már ő maga is követelje a magasabb színvonalat, semmiképpen be nem érve az alantással. Pándi Ferenc.

Színharmónia és festék

Legutóbb beszéltünk a színkeverésről és általánosságban letárgyaltuk azt. Most essen néhány szó a színharmóniáról és festékről.

Ha valamely nyomtatvány színezéséről, színharmóniájáról beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a színeknek a szemlélőre való optikai hatását. És itt, ennél a kérdésnél beszélni kell a színek kiemelkedő (előlépő) és bemélyedő (háttérben maradó) tulajdonságáról. Hogy melyek a kiemelkedő és melyek a bemélyedő színek, azt a szemünk tudja meghatározni. Ha egy fehér papirosra készült nyomtatványon a túlsúlyban levő fekete szín mellett kevés vörös szín van, akkor a vörös a kiemelkedő és ez szolgál a figyelem fölkelésére vagy dekorációra. Ha pedig valamely nyomtatványon a vörös szerepel nagyobb arányban a feketével szemben, akkor a fekete lesz az előlépő szín és mint ilyen: ez ütközik elsősorban szemünkbe. A színek kiemelkedő vagy bemélyedő hatását tehát a térben való elosztásuk határozza meg. Figyelembe veendő és fontos szempont még ennél a kérdésnél a színek környezete. Ugyanis különböző háttérben vagy különböző színű papirosra más és más eredményeket tapasztalunk. Egy sötét papirosra nyomtatott, teljes intenzitású narancs a selyemzöld mellett kiemelkedik, míg ugyanezen színértékű két színnek fehér papirosra való nyomtatásakor a zöld lesz a kiemelkedő. A színeknek ezt a törvényszerűségét erős kontraszthatásoknál használjuk fel. Többé, tehát nyugodtabb kontraszthatásokat úgy érünk el, ha a színek egy harmadában levő színeket használjuk fel párosan. Pl: vörössárgát kékesvörössel (tarka hatás), vagy vöröseskékkel kékeszölddel (nyugodt hatás). A hideg és meleg színeknek ugyancsak nagy szerepük van a színharmónia helyes megválasztásában. Ha térelosztáskor a melegebb szín foglalja el a nagyobb területet és mint ilyen egyúttal kiemelkedő szín is, akkor az ilyen megoldás a szemre színesebb benyomást gyakorol mint ha ezzel ellentétben a hideg szín lenne nagyobb arányú. Igen hatásos és kellemes hármasszínű harmóniát kapunk, ha telt színt és ennek derítését, valamint a telt szín kiegészítőjét használjuk fel.

Jól válasszuk meg a színt a színes papirosra. Ilyenkor nem mindegy, hogy milyen színt és festéket használunk, mert a színes papiros erősen befolyásolja nemcsak a színt, de a festéket is. Világoskék papirosra sötétkéket, világoszöldre sötétzöldet és sárgás (chamois) papirosra barna színt nyomtathatunk előnyösen. Ha e színes papirosokra

még egy szint kell nyomtatni, akkor a fenti színeknek mindenkor a kiegészítőjét használjuk. Színes papírosnál tapasztalhatjuk, hogy festékünk átveszi a papíros színét és így nem tudjuk a kívánt eredményt elérni. Sárga papírosra való nyomtatáskor a milorikék, ultramarin megzöldül. Zöld papírosra ugyancsak nem tudjuk a festékeket jól használni. Ilyen esetekben festékünket fedővé kell tenni, hogy a papíros színét leföldje és a rányomatandó szint teljes értékben adja. A színek fedővételét úgy érjük el, ha azokhoz fedőfehéret keverünk. Gyakran fordul elő, hogy a gépmester olyan színmintát kap, amelyet annak tervezője temperafestékekkel festett. Az ilyen színek legtöbbször pasztell-szerűek és ezt a hatást csak úgy tudjuk elérni, ha festékünket mi is pasztelléssé tesszük, amit ugyancsak fedőfehérral tudunk elérni és azzal, hogy festékünk fényét le-tompítjuk, fénytelenné tesszük.

Egy fontos tényezőről kell még említést tenni, mely a színes nyomtatásnál néha fontos szerepet játszik. Ez pedig a festék fényállósága, illetve színtartóssága. Ennél tudni kell, hogy teljesen színtartó festék nincsen. Egyik hosszabb, másik rövidebb ideig képes ellentálni a fény hatásának. Ezt talán úgy lehetne érzékelteni, ha tudjuk, hogy egyik festék öt évig is megtartja színét, míg egy másik csak öt héttig. Ez különben attól a körülménytől is függ, hogy a nyomtatvány mennyire lesz fényhatásnak kitéve. Ha ilyen szempontból szükségünk van színtartó festékre, úgy rendeléskor közöljük azt a festékgyárral. A gyár ismerve festékének vegyi összetételét, olyant fog szállítani, amely a célnak legmegfelelőbb.

A színről, színkeverésről egyelőre ennyit. Most pedig néhány rövid szóval beszéljünk magáról a festékről.

A nyomdaiparban ma használatos festékek összetétele a régiekkel szemben meglehetősen nagy eltérést mutat. Amilyen mértékben fejlődött a vegyészet, ugyanolyan mértékben változott meg összetételében a nyomdafesték is. Míg azelőtt ásványi, növényi és állati eredetű anyagok szolgálták leginkább a festékek természetes alapjául, addig ma már a vegyi úton előállított nyersanyagokat használja fel előnyösen a festékgyártó ipar. Ólomfehér, krómsárga, terra di Siena, cinóber, krapplakk, kármin stb.: olyan természetes anyagból készült festékek, amelyeket a mai generáció kevésbé ismer, vagy csak hírből hallott róla. Ezek helyett ma transzparens fehéret, sárga lakkot, briliáns vöröset, briliáns lakkot, barna lakkot stb. használunk. Mint mindennek, úgy ennek a változásnak is megvannak a maga előnyei

és hátrányai. Előnye a ma vegyileg kigyártott festékeknek, hogy egymással való keverése sokkalta veszélytelenebb a régivel szemben. Ugyanis a régi festékek nem mindig egyike volt a másikkal keverhető, mert nyersanyaguk tulajdonsága ezt nem engedte meg. Ólomtartalmú festék például nem volt keverhető kéntartalmúval. Igaz viszont, hogy a régi festékek előnye volt a maival szemben: sokkal intenzívebb színtartósságuk.

A nyomdafestékgyárak egy átlagos tömörségű és átlagos szárító anyaggal bíró festéket gyártanak. Ha az ilyen festéket közvetlenül a dobozból tesszük gépünkbe és ezzel nyomtatni akarunk, azt vesszük észre, hogy a zavartalan továbbnyomatás nem mindenkor sikerül. Egyes papírosfajtáknál simán megy a nyomtatás, normális idő alatt történik a száradás, míg másoknál különféle akadályok hátráltatják a nyomtatás folytonosságát és a száradással is baj van. Vannak viszont festékek, amelyekkel eredetiségükben nagyon sok papírosra egyáltalán nem tudunk szép eredménnyel nyomtatni. Ennek nem mindig a festékgyár az oka, mert a raktárra készülő festéket nem lehet úgy gyártani, hogy az minden papírosnak megfelelő legyen. Az ilyen festék arra szorul, hogy összetételében úgy legyen átfórmálva, hogy használható legyen. Megfigyelhető, hogy sok festéknek egymástól eltérő tulajdonsága van. Az egyik túlságosan vékony, egy másik erősen „húz”, a harmadik pedig nem eléggé gyorsan, vagy éppen túlságosan gyorsan is szárad, és így tovább.

A legtöbb baj és nehézség azonban egyes zöld festékekkel adódik. Szinte érthetetlen, hogy míg a többi színes festék majdnem mindig sima fölülettel nyomtatható, addig a legtöbb zöld gyöngyözik vagy szalonnásodik. Ezt elkerülni csak kivételes esetekben lehet és úgy, hogy fedőfehéret keverünk a festékbe. Természetesen ezt is csak akkor lehet megtenni, ha a színminta ezt megengedi. Egy kis magnéziumkrétának a hozzákeverése is igen jelentékenyen csökkentheti olykor a gyöngyözést.

A fentebb említett az a körülmény, hogy a raktárról szállított festék egyforma tömörségben kerül a nyomdába és így nem alkalmas minden papírosra, a gépmestert arra készíti, hogy azt a különféle minőségű papírosoknak megfelelővé tegye. Általános megfigyelés és tapasztalat mutatja, hogy a gyárból kapott eredeti festék minden változtatás nélkül csak famentes vagy félfamentes papírosok nyomtatására felel meg. Ugyanazt a festéket már nem tudjuk használni valamely érdes fölületű offset-papírosnál vagy bankpostán. A festék tömörsége ugyanis

nem engedi meg, hogy a papíros simán vegye föl. Ezért szükséges, hogy ilyen esetben a festék tömörségét meglazítsuk, miáltal az puhább, simulékonyabb lesz. Ugyancsak nem használhatjuk eredetiségében ezt a festéket műnyomó- vagy nikonpapírosoknál. Ez esetben azt tapasztaljuk, hogy már egészen kevés festékezés esetén is szakítja a papírost („rupfol”). Ilyenkor újra csak lazítani kell a festéket, de most már nem azért, hogy jól belefeküdjön a papírosba, hanem azért, hogy attól a forma minél könnyebben el tudjon válni. Ilyenkor van szüksége a gépmesternek gyakorlatra. Hány esetben hallottuk már, hogy szakítás ellen olajat, petróleumot kevernek a festékbe. És ilyenkor azt is hallottuk, hogy a festék hónapokon át nem száradt meg. Ha pedig már nagynehezen meg is száradt, a legkisebb dörzsölésre lejött a papírosról. Tehát arra kell törekedni, hogy lehetőleg kencével lazítsuk a festéket. Zsíros festékpasztákat csak akkor használjunk, ha arra elkerülhetetlenül szükség van és a kence segítsége kevés. Minden ily esetben ne felejtünk el azonban szárítóanyagot is keverni a festékünkbe, mert azáltal, hogy kencével vagy pasztával hígítottuk: legyöngyítettük a száradóképességét. Legkellemetlenebb eset, amikor nyomatunk már száraz és mégis könnyen le tudjuk törölni, vagy a papíros csúsztatásakor össze-visszakarcolódik. Ennek az oka, hogy festékünk meglazításakor nem gondoltunk arra, hogy száradóképességét pótoljuk. Kencével lazított festékkel való nyomtatáskor a kence, mint könnyebb anyag, előbb szívódik bele a papírosba, mint a festék. A papírosnak tehát az a része, amely kencével már átítatódott, nem képes magába szívni a festéket is, és így az kénytelen a papíros fölületén úgyahogy megszáradni. Ezt a száradást kell a gépmesternek elősegítenie azzal, hogy a meglazított festékbe annyi és olyan szárítóanyagot kever, hogy a kívánt jó eredmény megmutatkozzon. A gépmesternek ez a munkája azonban igen nagy óvatosságot igényel. Ha több szárítóanyagot keverünk a festékbe, mint kellene és egyben nagy felületeket nyomtatunk: úgy járhatunk, hogy a nyomtatott ívek összeragadnak. Amikor pedig ezt a munkát még be is löjük, megtörténik, hogy a belővé ragad rá az ívre, ami ugyancsak nem kellemes. Ezeket az eseteket meggátolandó: nincsen mód arra, hogy receptszerű, pontos tanácsokat lehessen adni, mert ahányféle festék és papíros van, annyiféle eljárást kell követni. Teljesen a gépmester szaktudására és gyakorlatára van bízva, hogy az ilyen nehézségeket legyőzze.

Fisch József.

Speciális számozó- és perforálógépkészítő, valamint fűzőgépjavítóüzem

HOHLBAUM FERENC
Budapest VI, Nagymező ucca 37-39
Telefón: 120-961

Nagy raktár használt könyvkötészeti, dobozgyári és a többi papíripari gépekből. Az összes papíripari gépek javítása

Följegyzések

Borítékunknak

Kondor Árpád kollégánk volt a tervezője és metszője, akít jóleső meglepedettséggel mondhatunk a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete továbbképző Intézménye neveltjének. A nagy magyar Alföld szülötte ő, s mikor hét-nyolc esztendővel ezelőtt fővárosunkba került: bizony még nagyon messze volt attól, hogy mesterszedő-grafikusnak nevezhesse magát. Ernyedetlen szorgalmával, folytonos tanulásával azonban aránylag nagyon rövid idő alatt – mint a mostani munkája is mutatja – számottevő eredményt ért el. Szépszámu nyomtatványpályázatunknak is ő volt a győztese. Ha fejlődésében meg nem torpan, s kitartása a jövőben sem lazul: sokat várhatunk még tőle.

Mellékleteink

tervezői s ólomba-metszői egytől-egyig a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete továbbképző tancsportjainak tagjai közül kerültek ki. Ez is bizonyítéka annak, hogy mennyire hasznos szakfejlesztő munka folyik ott a nagyfuvárosuccal új helyiségekben. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a magyar nyomdászat magas színvonalon tarthatásában döntő része volt Egyesületünk ez Intézményének.

Akiket Voltaire írásai tönkretettek

Alig van még egy író, akinek írásai annyi nyomdajelzőnek és kiadónak okozták volna vesztét, mint Voltaire művei. A nagy enciklopedista, úgy látszik, kárhozatára volt azoknak a nyomdáknak, ahol az ő könyveit nyomtatták. Az áldozatok sorában legelől Beaumarchais, a „Sevillai borbély” és a „Figaro házassága” szerzője áll, aki egy millió frankot vesztett Voltaire válogatt műveinek kiadásán és a legnagyobb nélkülözések közt halt meg 1799-ben. Desser tíz kötetet adott ki Voltaire műveiből és nemsokára nagy nyomorban halt meg. Migeon, aki Voltaire válogatott műveinek kiadására vállalkozott, szegényen halt meg,

noha nagyon gazdag ember volt, amikor szerencsétlen vállalkozásához fogott. Cériloux és Péronneau özvegye hatvan Voltaire-kötetet adott ki és ez mindkettőnek a tönkretételét okozta. Touquet könyvnyomtató mielőtt befejezhetné volna Voltaire teljes műveinek kiadását, Ostendében hirtelen meghalt. Genary, előbbinek a társa befejezte a 75 kötetből álló kiadást és elszegényedetten halt meg. Detreville gazdag könyvkiadó is meg akarta kísérelni a szerencsésjét Voltaire műveinek a kiadásán. Nem vesztette ugyan el a vagyonát, de elvesztette a szemérvilágát ugyanazon a napon, amelyen az utolsó Voltaire-kötet elhagyta a sajtót. Daubrée szerkesztő-kiadó megvádolt egy könyvkötőt, hogy ez ellopott egy kötetet Voltaire műveiből. A könyvkötőn emiatt bosszút forralt és megölte Daubrée-t. René de Bruxelles ki akarta adni Voltaire munkáit. Vállalkozásába belebukott. Nyomdáját elvették tőle.

László Dezső.

„Az Úr ítél...”

Ezen a címen Kertész Miklós kollégánk, kinek a nyomdász-közösség már nem egy sikerült kompozíciót köszönhet – ő csinálta utolsóelőtti karácsonyi borítékunkat is – valóban művészeti értékű kis füzetet bocsátott közre, dossier-kartónra nyomtatva, modernül megillusztrálva. A szöveg néhai Váradi Antal költőnknek remek verse, a rajzokat Kertész Miklós készítette hozzája s általában ő az egész kis műremeknek a meg-tipografizálója. A rajzokat Kulacs Béla metszelte ólomba, továbbképző intézményünknek egykorl tanítványa. A művecské meggyőzően bizonyítja Kertész Miklós kitűnő bibliofil-érzékét s a művészl tipográfia iránt való – a gyakorlatban is fényesen megnyilvánuló – lelkesedését.

Böngészés

A magunkforma nyomdászember, ha ráérő idejében böngészgeti a hírlapok hasábjait, szomorúan tapasztalja, hogy sok szakársunk nem sokat lapozgatta a Korrektorkör által évekel ezelőtt kiadott magyar Duden hasznos és ismeretterjesztő lapjait. Mert ha lapozgatta volna vagy lapozgatná, nem tévesztené össze a fogalmakat. Feljegyeztem egy kisebb csokorra valót, talán okulnak belőle azok, akiket érint. Ime: Veder ucca, Kresz Géza ucca, melléknévként vederuccal, Kresz Géza uccal, a tulajdonfőnév sohasem szedhető kurrens betűkkel. Különb (és nem különben), különbség (és nem különbség), kór (és nem kór, a brldzsben), község (nem kösség), képpen (mindig két p betű), búja (valakinek bánata) nem lehet buja, mert az valami mást jelent, az egyik lelki bajt, szomorúságot, a másik életvesztést. Kor és kór is két különböző fogalom. Csak egy vessző és mégis milyen nagy átfőrmáló hatalma van. A történelemből is tudjuk, hogy egyetlen vesszőcske sokszor életeket, hásból, vérből való embereket döntött porba, semmisített meg. Sűrűn fordul elő a rádióműsorok szedésében Milánó (nem a-val), Svájc (nem Schweiz), Észak-Amerika, Kelet-Európa, melléknévként északamerikai. Földközi tenger, földközítengeri. Pest megye, Pest vármegye (mindig két szóban), óceán (hosszú ó-val), árboc (rövid ó-val), Ferenc József híd, Margit-híd, Csepelsziget, Gellérthegy (nem kötőjellel), melléknévként margitszigeti, magyar-német (nem gondolatjellel), mérföld (nem mértföld). Budapest–Miskolc

(gondolatjel és nem kötőjel), ugyanúgy mellékné alakjában, kúra (és nem kura), kun (rövid u betű), ben-szülött (elég egy n is), egytől-egyig, izze-porrá, posta (nem hosszú ó), mennyezet (két n betű szükséges hozzá), revizió, futball (mlnek ehhez két o betű?), kartell (nem elég egy l betű), terrász-hoz is kevés egy r betű; ha melléknévként is írjuk Sajópetri községet, nem szükséges egy második l betűt ragasztanunk a szó végére; kevesbit is megelégszik egyetlen b betűvel, nem kívánkozik egy második után. Mégsem, mégpedig nem két szótagként szedendő.

Egyik nagy napilapunkban minden héten megjelenik egy külföldön élő neves író dolgozata. Notabillásokkal folytatott beszélgetéseiről számol be olvasóink. A kezdetet mindig idézőjellel jelzi. Szedője (a többség) hűségesen felteszi a réglmódi idézőjelet, ahelyett, hogy gondolatjelre szedne a párbeszédet kezdetéhez. Mikor kérdést intéztem a kollégához, hogy miért szedte az elavult idézőjelet, azt felelte, hogy ő nem mer változtatni ilyen nagynevű szerző kéziratán. Így esett meg aztán, hogy a cikk félig idézőjellel, félig gondolatjellel szedve jelent meg, mert a két kolléga elfelejtette a dolgot megbeszélni. Illetve az első rész szedője nem figyelmeztette a szedés folytatóját.

Tanuljunk szorgalmasan, olvasgatás közben is figyeljünk, hiszen ez életünk, létünk. Ne bízzunk mindent a korrektor kollégákra, hogy ők majd kijavítják. Ők is emberek, a munka hevében ők is átnézhetik a hibát.

Tanuljunk! „A jó pap holtig tanul.” A tudás templomában tanult papokra van szükség. Welsz Reszó.

Gutenberg állítólagos előfutára

Claudin „A könyvnyomtatás kezdete Franciaországban” című munkájában többek közt a következőket is írja: „1446-ban, tehát Gutenberg előtt, Waldvogel cseh ékszerész egy Davin de Caderousse nevű egyénnel szerződést kötött, akinek 10 forint ellenében bizonyos időre átengedte az ő termelő eszközeit. Davin ezzel szemben szerződésileg kötelezte magát, hogy „nem ismerteti meg senkivel sem elméletben, sem gyakorlatban a mesterséges írás tudományát; sőt azt sem árulja el senkinek, hogy Waldvogel tanította őt meg a mesterséges írás tudományára”.

L. D.

Nyomdászattörténeti töredékek

A 19. század elején Magyarországon nyomdávárosai – Debrecen, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt s még néhányat kivéve – jobbára német lakosságúak voltak, s ennek hatása meglátszott a tipográfiánkban is. A nyomdáknak német szó járta, s a német nyelvű nyomtatványaink arányszáma is igen magas volt. A magyar nyomtatványok kvótájának emelkedése e század első felében főképpen csak a latinnyelvűek rovására történt; a német nyelv uralkodó volt Iparban és kereskedelemben az 1867-iki kiegyezés után is. Az 1873-iki Budepesten még többen beszéltek németül, mint magyarul, s a jó magyar szedők éppenséggel nem voltak fölös számmal. Most, hatvanöt esztendő elmúltával, viszont a jó német szedők ritka a budapesti könyvnyomdáknak.

A 19. század első felének nevesebb könyvnyomtató-családjai Pesten és Budán: a Trattnerék, Landererék, Beimel József, Eisenfels Rudolf, Heckenast Gusztáv és Kozma Vazul. Jobbára német név, amint hogy németek is voltak a könyvnyomtatók majd mind.

HARTMANN TESTVÉREK-
„ONYX”

NYOMDAFESTÉKGYÁRA RT.
BUDAPEST VI, FORGÁCH UCCA 19

TELEFÓNSZÁM: 292-074, 298-586

Gyárt mélynyomó-, offset-, kő- és könyvnyomdai, rotációs-, gumi-nyomó-, valamint sokszorosító színes és fekete festékeket.

Az öreg Trattner János európai híru üzletember volt. Magyarországon született, de jobbára Bécsben élt. Mária Teréziának kegyeltje lévén, roppant vagyonra tett szert s 1773-ban megépítette Bécsben a Trattnerhofot, melyet sokáig Európa legnagyobb nyomdái közé számítottak. De volt nyomdája Triestben, Innsbruckban és Linzben is, Magyarországon pedig Pesten, Zágrábban és Varasdon. Könyvkereskedéseinek száma még több volt, egyebek közt nagyszabású könyvüzlete volt Lipcsében és Majna-Frankfurtban. A pesti nyomda idővel Trattner Mátyás, majd ennek fia: ifjabb Trattner János Tamás kezére jutott. Mindketten szeretettel üzték foglalkozásukat s buzgó támogatói voltak az éledő magyar irodalomnak. Utódjuk Károlyi István királyi táblai ügyvéd lett, s a műhelyt évtizedeken át Trattner-Károlyi-nyomda elnevezéssel vezette tovább.

Jelentős szerepe volt Magyarországi nyomdásztörténetében a Landerer-családnak, amelynek tagjai Budán 108, Pozsonyban 95, Pesten 78 és Kassán 30 esztendeig terjesztették nyomdájikkal a fölvilágosodást. E nyomdászcsalád őse, a bajor származású Landerer János S., még 1724-ben nyitott kisdudát Budán. Egyik leszármazottja, Landerer János Mihály Pozsonyba került, ahol megvette a jőnevű Royer-féle nyomdát s még 1764-ben megindította a Pressburger Zeitungot. Idővel az ő kezére került a kassai jezsuiták nyomdája is. A családnak egy másik tagja, Landerer Mihály pedig tíz esztendőt raboskodott a szabadságért; ő volt ugyanis a később lefejezett Martínovcics apát jakobinus-katéjának titokban a nyomtatója.

Kiválóbb tagja volt a családnak Landerer Lajos is, Kossuth Lajos nyomdája, aki melegen érdeklődött minden grafikai újítás iránt; meghonosította nálunk a Congreve-nyomatást és a domború nyomatást, s Könyg Frigyes találmányának, a gyorsajátónak értékét is legelőször ismertette fel nálunk. 1848-ban Kossuth utasítására ő rendezte be a banknyomdát. 1840-től kezdve társa a könyvkereskedő Heckenast Gusztáv, a kassai német evangélikus pap fia volt.

Igen jelentékeny üzem volt ez időtájt az Egyetemi Nyomda, amelynek munkakörét biztosította a Mária Terézia és utódai által adott többféle szabadalom is, így az iskolakönyvek nyomtatására, az illír és román nyelvű nyomtatványokra, egyházi könyvekre szóló privilégium stb. Volt külön betűöntő osztálya is. Itt kísérletezett a stereotípiával a két angol Watts-testvér. A betűöntőde vezetője a század elején Bikfalvi Falka Sámuel volt, akinek magának is voltak stereotípiái találmányai.

A szabadságharc után Pest városa legnagyobb nyomdájának az Eisenfeld Rudolf 1848-ban alapított műhelyéből fejlődött Emich Gusztáv féle officinát tartották. Az Emich-család boroszlói származású volt. Ez a nyomda főképp újságok és könyvek nyomtatására volt berendezve, de olykor nagyértékű díszművek is kerültek ki a sajtó alól; ilyen volt például a „Bécsi Képes Krónikának” a hatvanas évek közepe táján roppant költséggel készült fakszimilekiadása is, amelyért Emich a párizsi kiállításon nagy aranyérmét kapott.

A 19. század eleje és az 1867-iki kiegyezés között időben természetesen szép számmal voltak már nyomdák

Magyarország vidéki városaiban is (az ifjabb Trattner János Tamás 1817-iki statisztikája szerint összesen 52 nyomda működött szerteszét az országban, összesen mintegy 150 szedővel és 200 nyomóval). Közülük jelentős volt a debreceni városi nyomda is, valamint a pozsonyi Patzko, majd Schreiber, s végül Angermayer-féle nyomda. Kassán Werfer Károly, Szegeden Burger Zsigmond, Temesvárt a Klapka, majd Belchel féle műhely. Magas nívón állott a nagyszabású Hochmeister-féle officina is.

A hatvanas évekről különben nincsen megbízható nyomdastatisztikánk. 1867-ben a budai és pesti nyomdák összes száma 17 volt, pár száz főnyi munkáslétszámmal. A vidéken természetesen még elmaradottabbak voltak a viszonyok, hiszen csak apró hettlaposkák meg az obligát kalendáriumok csinálására terjeszkedett ki a vidék könyvnyomtatóinak tevékenysége.

From levelemet

szeretett nesztorunknak, szerkesztő kollégáknak és engedelmet kérek tőle azon vakmerőségemért, hogy levelemben bírálatot merészelek mondani szerkesztői tevékenysége fölött. Ehhez bátorságot ad annak tudata, hogy én ismertem olyan nagy embert, aki kereste és mindenkitől kikényszerítette a bírálatot.

Egy századeleji, európai viszonylatban is híres munkás-szónoknak az volt a szokása, hogy szónoklati után elvegyülvén hallgatói között, kikérdezte őket az elért hatásról. Ily alkalommal egyik hallgatója, egy harcsohajuzó, mándlis magyar, botjára támaszkodva hallgatta a híres szónokot, szemét le nem véve róla. Szónoklatának befejeztével a szónok megkérdezte kitarító hallgatóját: „No, öregem, hát tetszett-e a beszéd?” „Biz tetszett a!” felelte magyarunk. „No és mi tetszett benne a legjobban, mi volt magára a legnagyobb hatásos?” „Kérde tovább a szónok. „Hát a”, hogy annyit tömnetelent beszélt az úr és mégsem pökött egyetlen egyet sem, soha!”

Hát ennyi kritikai készséggel – bár invitálás nélkül – én is élek a bírálat jogával és kifejezésre juttatom, hogy a Grafikai Szemle szerkesztése nekem tetszik. És hogy ebben mi van reám a legnagyobb hatással? Hát az, hogy a sok értékes és sokszor a magasabb esztétika határán mozgó, hasznos, de jellegüknél fogva komoly, kissé száraz szakcikkek mellett mindig akad olyan hangulatferdítőfele, ami megkönnyíti szellemi emésztésem. Nagy szó ez, kedves bátyám, mert magamfajta, mindig éhes legény nem igen porciózza az egy hónapra kapott menüzt, hanem – ahogy megjön a Grafikai Szemle – egy-két nap alatt „bevégyja” az egészét az impresszumig. Bizony, jól esik ám ilyenkor az emésztéshez a Grafikai Szemle apróbetűs adagja, mint nehéz hús után a sajt. Szinte felüldülök a sok színes, hangulatos íráskák mellett. Egyikben korok, emberek ködlenek a múltból. Nyomdászhistória tárja elénk dicső eleink izgalmas életét, küzdelmét. A másik a nyelvészkedés színes, sokszor elburjánzott területén sarlóz, gyomlálgat és a rögszerető ember hívó fanatizmusával lrtja a gazt, mert biz a tipográfia színpompás világában bőven terem az is.

Igy jól esett olvasnom az utóbbi időben – sk – szak-társ hangulatos, zamatos magyarsággal írott, apróbetűs disputált, melyekben a tapasztalt szakember gazdag megfigyelésével vizsgálja mesterségünk sajtóhibás, alvilági táját, ahol „az ördög nem alszik”. ... Vélekedésében vele tart másik kltúnó szakértársunk Rasovszky A. is, aki a bajok csökkentésének (mert megszüntetésük allig lehetséges) módozatairól mond bölcs dolgokat.

Engedtesék meg nekem, hogy ebbe az emelkedett vitába beleártsam magam masinamester létemre és egy olyan szemponttal tegyem teljessé (esetleg csak hosszabb) a sajtóhiba-csökkentőt vltát, amely – szerintem – „belevág” a dolgokba.

Állapítsuk meg röviden, hogy a sajtóhibák egyik része, még pedig a bántóbb része, az átlagos nyomdász-

ELŐ

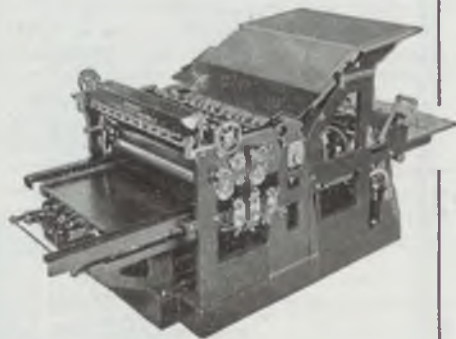
Rézléniagyár
Könyvkötészeti anyagok
raktára

Első Magyar Betűöntőde Rt

Budapest VI,
Dessewffy uca 32
Tel.: 122-370, 127-118

embert kötelező, általános ismeretek hiányára vezethető vissza. Az olyan nyomdászemberről, aki egy természetudós madártani értekezésében a cinkét csirkének „javítja”: fagyponon áll az intelligencia. Hisz a havasi móc is tudja, hogy az egyik erdei madár, a másik baromfi. Az elemi iskolát végzett gyerek pedig már azt is tudja, hogy a cinke éneklő madárfajta, nyáron erdőben él, míg télen – ott nem lévén elesége – falvak, városok külső házaiba, csűrökbe húzódik be. Tollazata sárga, kékesszürke. A néphit szerint ő az, aki kora tavasszal fűtülésével figyelmezteti a renyhe gazdát, hogy: nyitni kéki nyitni kéki! Azaz: a földdel takart szőlővesszőt föl kell nyitni. A csirke ezzel szem-

RÓNA JÓZSEF
GÉPÉSZMÉRNÖK GRAFIKAI GÉPMŰHELYE
BUDAPEST VI, DÉVAI UCCA 21. SZ.
TELEFÓN: 292-689

Gyárt: „Express” 52x72 cm-es és „Express-Front” 54x76 cm-es gyorsajátót 4 görgőpályával, 3 felhordóhengerrel, rúgós ívfogókkal. Amerikai sajtót, szedéssorvágó-gépet, lehúzóajátót, formaszállító-kocsit. Javít, átalakít, átszerel: nyomdai, szedő-, könyvkötő- s vonalozógépeket. Autogénehesztés.

TÓT LÁSZLÓ KÖNYVKÖTŐ

BUDAPEST VI, DESSEWFFY UCCA 13
TELEFONSZÁM: 125-446

Könyvkiadói tömegmunkákra
céruafűzőgépekkel
berendezkedve!

LUTZ LAKK- ÉS
FESTÉKGYÁR RT
BUDAPEST XIV, ÓRNAGY UCCA 4. SZ.
TELEFONOK: *297-229 (SOROZAT)

Kő- és könyv-
nyomdai fekete és min-
denféle színes festékek,
rotációs és guminyomó festékek stb. stb.

ben baromfi, az emberek házaik körül a húsáért tenyész-
tik stb. – Vagy hogy lehet lemérni milliméterfokban
azt az intelligenciát, amely „orchestrális” helyett „or-
feudális”-t szed. Azután „rasekol” (izr. hitközségi elnök)
helyett „lovasakol”-t. Nem szégyen az, ha valaki fogal-
makkal, szavak jelentőségével nincs tisztában, de szé-
gyen az, ha valaki tudatlanságának következményeként
olyan új szót gyárt, amelyet a patagóniai pingvinvadá-
szok szótárában sem találunk meg.

A „csizmák” tömegtermelése pedig Hamupipőke
topánkáivá volna zsugorítható. Rasovszky A. kedves
kollégáim meg is mondja hogyan. Ha a fiatal nyomdász
szakadatlanul önképzti magát. Amint írja: „Az önkép-
zésnek olyan akarása, amely nem mindig azt lesi, hogy
ezért vajjon mennyivel jár több neki, hanem tanul,
kutató, hajkurász, keres” stb. Majd folytatja: „Főként
lexikális, nyelvtudományi műveknek, szótáraknak, tör-
ténelmi és földrajzi könyveknek könyvmolyként való
bújása lehet jó eredménnyel”.

A tapasztalt nyomdász és széles látókörű ember bölcs
tanácsai ezek és csak az az örvendetes, hogy a nyom-
dászifjak nagy része nemcsak megérti, de útravalóként
is fogadja az ilyen tanácsot. Most már csupán az a kér-
dés, vajjon az öregebb szakértársak mindegyike fölkelte-
e a tanulást vágyát az ifjú nyomdászemberben? A fölkel-
tet vágyat alakítja-e, a vadhajtásokat jóindulattal nye-
segeti-e? Ad-e neki a leckenynyújtáskor (hogy: „Jancsi,
szedd ki ezt, de ne aludj!”) a feddésen kívül olyan,
szellemi ébresztető nevelést-oktatást, amely fokozza
benne a tudásvágyat, fokozza az önbizalmat és a tudá-
kosság útjáról a tudás felé tereli?

Tapasztalataim alapján azt mondom, hogy nem min-
dig, sőt sokszor nem. Nem vétek a pártatlanság
ellen, ha azt mondom, hogy a hibát nem mindig az
ifjakkal, de magunkkal „öregesekkel” is meg kell látnunk.

Pár évvel ezelőtt elhaladó szakértársunkra, mondván:
„Ez a legény nyolc évvel ezelőtt még mellettem tanult.
És most már milyen nagy fiú, vicekorrektor lett belőle!”

Kortársam e megnyilatkozásából enyhefokú lenézést
és megvetésszerűséget is kiéreztem fiatal szakértársammal
szemben. Magyarázgatni kezdtem neki, hogy ez így van
rendjén, ez a fejlődés törvényszerűsége. Mivelünk és
tudományunkkal nem zárul le a világ. Utánunk mindig
újak, fiatalabbak jönnek, akik szellemi erőnk nyomában
vannak, sőt sokszor túl is haladják azt, sokszor nem
nyolc év, de rövidebb idő alatt is. Magyarázgattam,
hogy Petőfi teljes géniusza is nyolc év alatt érte el
csúcspontját, hiszen már huszonhét és fél éves korában

meghalt. Egyet azonban megállapítottam magamnak:
a fiatal szakértárs szellemi fejlődéséhez a tanító-mestere
nem sokkal járulhatott.

Érdekesebb eset a következő: A hazai munkásmoz-
galom irodalmának egyik ismert büszkesége szintén
nyomdásztanuló volt. Zsenije már akkor nyiladozott.
Az autodidakta határtalan akarata, vágya vitte a szép
felé, a magasabb műveltség világa felé. Olvasott,
magyarázott, kutatott és főként – tanult. Hihetetlen az
a gúnyáradat, ami az idősebb szakértársak egy részé-
ről körülvette ezért. Csak „Professzor úr Nyúl”-nak
hívták őt a rosszmájú öregek.

Az esetek tömegét tudnám elmondani, amikor a szak-
értársak értetlensége, többször irigysége hurkot vetett
a meginduló útjába, nehogy a fiatal, tanulni vágyó
szakértárs túlhaladja mestere szellemi horizontját.

Igaz az, hogy a búza néha sziklák között is megterem,
mint ahogy az akarat, a tehetség akadályok között is
utat vág magának. De viszont az is igaz, hogy a feltört
ugaron dúsabb és kövérebb a termés.

Egyet értek tehát kedves Rasovszky A. kollégáimmal
abban, hogy a „csizmák” csökkentésének egyik alap-
feltétele a tanulás, az önképzés, de ehhez még hozzá
kell tennem azt, hogy ezt a törekvést nekünk, „öreg-
eknek” minden önző gondolkodás félretételével elő
kell segítenünk. Ne legyen előttünk ellenszenves a fiatalok
„tudáskossága”. Legtöbbször tudás lesz abból, csak nem
szabad a gúnyt, a féltékenykedés biciskájával nyesegetni.

Jólesően és örömmel állapítom meg, hogy öreg kol-
legáink jórésze olyan, aki nem csukja be szellemi tár-
házát a fiatalok előtt. Tanításuk nyomán nagyszámú,
értékes fiatalokkal rendelkezünk. Kalaplevéve tiszte-
let ezeken! Irásom pedig olyasféle ing, amelyet
másoknak kell magukra venni, de nem az én óhajom-
ként, csupán azért, hogy az ördög ébersége és a „csiz-
mák” száma valamelyest csökkenjen. Fülöp József.

Egy könyv hazatért

Egy becses könyv tért most haza, 450 évi távollét
után. Mire e sorok napvilágot látnak, már mindenki
megtekintheti a könyvet, mely 450 évig kallódott, vándorolt
Lambach, Lipcse, Milano, Párizs és London
között, végül rövid pihenőt tartva az egyik nagy buda-
pesti bank értéktőzsi pánccselőszekrényében, most a meg-
felelő helyre kerül, éspedig a Magyar Nemzeti Múzeum
Széchenyi-könyvtárába. A látogatók közt nyilván majd
szép számmal lesznek magyar nyomdászok is. E könyvet
szemlélve – mely nem nyomtatott könyv – önmaguk
tudatos értékelését is megmutatják, ápolva azt a soha
meg nem szűnt, mindig éber kapcsolatot, mely szak-
mánk hagyományait és ősforrásait a jelennel összeköti.

A könyv, mely most hazatért, a Kálmáncsehi-kódex.
Lambach Breviárium néven is ismerik a hozzáértő körök
(századokan át őrizték a lambachi bencés kolostorban),
de nem Lambachban készült, hanem a budai kódexfestő
műhelyben, Mátyás király idejében. Kálmáncsehi-kódex-
nek pedig elkészítőjéről, Kálmáncsehi Domokosról
nevezik. Az a reneszansz szellem, mely előmlött a
15. század Magyarországon, sokakban felébresztette a
könyv szeretetét. Könyvmásoló műhelyek virágoztak
országwide és az első könyvnyomató műhelyt is
ekkor állította fel – Kerei László támogatásával – Budán
Hess András, sok európai fővárost megelőzve.

Ez a könyv egyike a magyar reneszansz legszebb
könyvemlékeinek, a Korvinák méltó testvére. 522 per-
gamenlapját gyönyörű miniatúrák ékesítik és az ini-
ciálék, díszítések a kor, a reneszansz derűs, ifjú szel-
lemét árasztják. Valódi arany ékítményeivel óriási
értéket képvisel. Mostani tulajdonosa 4000 font sterlin-
get kért érte a Múzeumtól.

A nyomtatás történetében jelentős helyet foglalnak
el a kódexek történetéről följegyzett lapok. Az első
nyomtatott könyvek készítői korok kódex-művészetét
kísérelték meg utolérni. Leutánozták őket, belőlük merít-
tették ihletüket. Kezdetben az volt a cél: olyan nyom-
tatott könyvet készíteni, mely föllismerhetetlenségig
hasonlatos a kódexekhez. A „kódex” szó maga még
régebbi keletű. Azokat a viasszal bevont elefántcsont-
ból, fából vagy más anyagból készült táblákat hívták
így, melyekre a rómaiak a „stilus”-sal, íróvesszejükkel
írivalójukat följegyezték. Később valamennyi kézzel
írt könyvet e névvel illették. Ma már megszűnik az
értelmezése: a könyvnyomtatás fölhalálása előtti közép-
kori könyvet nevezik így. A kódex-művészet mélyen
gyökerezett a középkor vallásosságában. Egy-egy neve-
zetes kódex, mint például a híres Egbert-kódex, a Szent
Erzsébet imakönyve, vagy a 14. századból származó
„Képes Krónika” miniatúra-festészetükkel a későbbi
könyvművészet alapját jelentik. Volt néhány száz év
Európa művészettörténetében, mikor a fejlődést, a mű-
vészet igazi beágyazottságát a kor lelkiségébe ezek a
miniatúrákkal díszített kódexek fejezték ki leginkább.
Bizánc egyszerű kódexművészete rengeteg klasszikus,
antik elemet mentett át a középkorba, míg egyes híre-
sebbek, mint például a Vatikánban őrzött, Basilius csá-
szár számára készült híres „Menológium”, 430 képpel,
motívumaival hosszú időközli forrást jelentett azoknak,
kik meg akarták meríteni szikkjüket a művészet itálá-
ban. Így fonódott össze múlt, jelen és jövő.

Most egy igen értékes kódex kerül haza és bizonyára
közülünk nyomdászok közül is sokan üdvözöltek öröm-
mel a napilapok híreit, melyek tudat adták, hogy ez a
könyv most már a nagyközönség számára is hozzáfér-
hető. Sokan lesznek majd közülünk, akik ellátogatnak a
Múzeum vitrinjéhez, gyönyörködni a könyvben és tanu-
ságot tenni arról a mély és e. szakíthatatlan kapcsolat-
ról, mely a szűkebb szakmai érdeklődésen túl bennün-
ket, az ólombetű sápadtképe munkáit a magyar és
európai kultúrával összeköti. P. F.

Apró műhelyproblémák

(1.) Régi magyar közmondás szerint, aki haragszik,
annak nincs igaza. De azért akadhatnak kivételek is.
Vegyük csak a dolgot kissé nyomdászszempontból.

A könyvnyomató-iparban – mint tudjuk – sokféle
munkamenet van. Vannak szedők – ezek között is van
különböző variáció: van készszedő (kompressz-, táblá-
zat-, merkantil-, cím-, hirdetés-, mesterszedő), van gép-
szedő (hírlap- és verkszedő), van fölírómóló, van gép-
mester és nyomó, van mettör, aztán van még osztály-
vezető (néha több is, mint kellene), van faktor, igaz-
gató; no igen, aztán van még korrektor is. És tanoncok.
Végül a munkásnök és segédmunkások, meg az óntók.

No hát, a felsorolt munkamenetekben résztvevő alkal-
mazottak között talán egy sincs, aki ne haragudna vala-
milyen oknál fogva a korrektorra. És itt találja fején a

DIÓSGYŐRI
PAPÍRGYÁR RT.

ALAPÍTOTT 1782-BEN
KERESK. IGAZGATÓSÁG ÉS VEZÉRKÉPV.:
ELSŐ MAGYAR PAPÍRIPAR RT.
BUDAPEST V, ARANY JÁNOS UCCAN 10. SZ.
TELEFONSZÁM: *124-283

szöveget a közmondás: mert aligha akad valaki a haragvók között, akinek igaz a volna. Ismétlem: vannak kivételek is. Mert míg a haragvók legnagyobb része a saját szempontjából fogja föl a dolgokat, egyedül a korrektor az, aki általában az érdekeket szolgál és mind-egyik fölött örökdió, hogy hiba ne essék a munkában és a vállalat ne károsodjék. Nem is szólva arról, hogy számtalan sajnálatos eset tanúsága szerint egy-egy hiba következményeképpen a munkás elvesztette kenyerét.

Azonban nézzük meg egyenként a haragvó embereket és vizsgáljuk a tüneteket.

Vegyük elsősorban a nyomda legértékesebb és leg-sokoldalúbb tagját, a – tanoncot.

Haragszik. Mégpedig a korrektorra. Miért? Hm!...

...Ott áll a szekrény mellett és rakja glédába a kultúra ólomkatonáit, a betűket. Első számú fölöttese, a metttör, rászól:

– Laci, vidd be ezt a levonatot a korrektoroknak és mondd meg, hogy sürgős.

Laci leteszi a sorjázót és szolgálatkészen viszi a korrektúraházaságot a korrektorokhoz.

Visszajön, folytatja a szedést.

Alig szedett vinkelyit és magában talán gondolkodott a tegnapi futball eseményeiről, amikor a metttör újra rászól:

– Eredj csak, Laci, sürgesd meg a korrektúrát, mert a faktor el akarja küldeni.

Laci arcán meglátszik, hogy nem tetszik neki a dolog. De azért megy. Majd visszajön azzal, hogy a korrektorok még bele se fogtak az olvasásba.

– Hű, a kutya-fáját. Eredj csak vissza és mondd meg, hogy mindent félre kell tenni és elsősorban ezt kell megoldvasni.

Szegény Laci búsan visszamegy a korrektorokhoz és közvetíti a metttör üzenetét.

A korrektorok „intézkedője” – mert ilyen is van, ahol több korrektor dolgozik együtt – rászól a Lacira:

– Hát mit gondolsz? Van nekünk más sürgős olvasnivalónk is... Amire a rendelő már tegnap óta vár... (Igaz, hogy csak ma szedték ki...) Várjál, amíg meglesz... Nem lehet a dolgot felfűjni...

Laciban berzenkedni kezd az önértet. Neki kell zsebrevágnia a szemrehányást, holott ő csak a kapott parancsnak engedelmesskedik.

A hozott válasza a metttör cífrákat gondol – persze hangosan – és tovább tesz-vesz egyet-mást. Alig múlik negyedóra, Laci újra mozgósítja:

– A fene egye meg... Eredj, nézd meg: megvan-e már az a korrektúra!... Mit piszmognak rajta?...

Laci most már egy kicsit keményebben teszi le a sorjázót s csak a korrektorszoba ajtajából szól be és reklamálja a korrektúrát.

Erre a szokatlan „erélyes” fellépésre és hangra persze az összes korrektorok felfortyannak és összeszidják a Lacit. Egyébként a korrektúra már – „készül”...

Szegény Laci most már szeretne sírni dühében, de magába fojtja, ami tudvalevően az egészségre ártalmas. Azonban magában – úgy befelé – elhatározza, hogy ha majd ő faktor lesz, hát akkor jaj lesz a korrektoroknak; megtorolja és megbosszulja az őt ért összes sérelmeket.

Szóval a tanonc és az ő személyén keresztül – a szolidaritás szent nevében – az összes tanoncok haragszanak a korrektorra.

Egy újabb sürgetésre – végre – megszületik a korrektúra. Mákostészta alakjában. A metttör cáromkodik, hogy a korrektorok ennyit hibát javítottak. Először jól szemügyre veszi, szinte rosszindulatúan fixírozza a kijelöléseket, majd odamegy mérgesen a szedőhöz, „megháringolja” a sok hibáért és:

– Gyerünk, kérem, gyerünk, csinálja meg gyorsan ezt a vacakot, mert az igazgató várja... (Aha, most már az igazgatóra történik a hivatkozás nagyobb nyomatek kedvéért.)

A szedő kétségbeesetten nézi a korrektúrát, majd kitör belőle a nemes düh.

– Hogy a mennydörgős ménkü vágjon bele... Meg vannak ezek a korrektorok bolondulva?... Disznóság... Nincs is benne hiba... Csupa okoskodás... Mutatni akarják, hogy tudnak valamit... Csupa vessző, hosszú betű, elválasztás...

Ahogy így lesujtva, haragosan, mintegy szédületben nézi a „zafos” korrektúrát, arra megy véletlenül a faktor és megpillantja a szedő kezében a cifra levonatot. Megdöbbenve nézi és felháborodásában kifakad:

– Hogy lehet így szedni? Borzasztó... Akár újra-szedjék...

Nem folya benne faktorvér, ha nem a korrektort okolná a csúnya korrektúráért.

Be is megy a korrektorszobába és lekaszt egy nagy „háring”-ot általában a vessző, akár nincs. Értelmes ember úgyis tudja, ahová vessző kell. Aztán meg az a sok hosszú betű! Egye meg a fene, aki kitalálta. Mintha nem volna mindegy... Csak fölösleges munkát csinálnak és elúsztatják a munkát. Aztán meg mi nem jut még az eszközbe: elválasztásokat javítani és a beosztásokat piszkálni... A korrektor csak a „fis”-hibákra vigyázzon meg hogy ne legyen temetés vagy lakodalom a szedésben...

– Mi a fenének javítják ki azt a sok vesszőt?... Nem jó az úgy is? Mintha bizony nem lehetne anélkül megenni... Akár ott van az a vessző, akár nincs. Értelmes ember úgyis tudja, ahová vessző kell. Aztán meg az a sok hosszú betű! Egye meg a fene, aki kitalálta. Mintha nem volna mindegy... Csak fölösleges munkát csinálnak és elúsztatják a munkát. Aztán meg mi nem jut még az eszközbe: elválasztásokat javítani és a beosztásokat piszkálni... A korrektor csak a „fis”-hibákra vigyázzon meg hogy ne legyen temetés vagy lakodalom a szedésben...

A főkorrektor is, meg a „büntettes” is igyekeznek a mérges faktort – aki már gyerekkorában sem szerette a

Lorilleux Ch. és Társa Rt

kő- és könyvnyomdai

festékgyára

Iroda: Budapest

IV, Ferenc József rakpart 27. sz.

Gyár: Budafok

Telefónszám: 269-635, 269-778

vesszőt – jobb belátásra bírni, mert hogy hiszen ez a rend. Rendes nyomdának pedig csak rendes munkát szabad a nyomdából kiengednie. Beszélhetek annak! Ő csak egyet tart szem előtt: hajrá, gyereünk, minél gyorsabban, mert – tőle is ezt követelik.

Hogy ez a „hajrá” a munka rovására megy, egyelőre nem baj. A baj esetleg csak később következik be.

Azért mondom, hogy egyelőre, mert nem ritkán megtörténik, hogy egy vessző elmaradása értelmetlenné teszi az egész szöveget és a megrendelő könyven visszadobhatja a nyomtatványt.

Persze, ilyenkor, vagy ha a szerző maga javította ki a vesszőket, a hosszú betűket és a helytelen elválasztásokat, vagy pláne ha panaszkodik a „rossz” szedésért, a korrektor húzza a rövidet, mert hogy – miért nem javította ki mindezeket...

Szóval: ha kijavítja, baj; ha nem javítja ki, szintén baj. A megrovás – a legjobban esetében – mindig kijár. Ha ugyan kellemetlenebb következményei nem lesznek annak a jóakaróknak, hogy meg akarta kímélni a szedőt és vállalatot egy bizonyos munkafőléstől.

Akárhogy van is, egy bizonyos: haragszik a Laci, a tanonc, haragszik a szedő, a melltör, a faktor. – Pedig nincs igazuk.

... Semmivel sem lehet, de különösen észszerűen nem lehet megokolni ezt a kollektív haragot. Még csak megérteni sem lehet. Enyhítheti ugyan a dolog méreg-hatását, hogy a napjainkban folyó „racionális termelés” olyan munkairamot diktál a munkásokra – faktortól lefelé a tanoncig – mindenkire, amely minden gondolkodást kizár, de ez sem szolgálhat mentesüléssel arra, hogy a nyomdász a nyomtatvány előállításában közben végzett munkáját ne végezze el rendesen.

Mert ebből a nem rendesen végzett munkából folyik a hivatása magaslatán álló korrektor kifogásolt – haragra okot szolgáltató – tevékenysége.

Mert mit javított ki a korrektor? A szavak közötti feltűnően helytelen, egyenlőtlen beosztást. Amikor az egyik helyen négyzet, vagy ennél is több, a másik helyen csak spácium van beosztva. Hát bizony az ilyen beosztás nagyon csúnya. Szinte fáj az ember szeme, ha nézi az egyenlőtlen beosztású szövegnyomatot. Míg a rendesen beosztott szóközlőknél valóságos megpihen a szem. Hát nem lehet ezt mingyárt a szedés alkalmával rendesen megcsinálni? Akár kézi-, akár gépszedésnél? Dehogy nem! Ne tessék arra hivatkozni, hogy ez azért van így, mert az embert hajszoják. Nem. Lehet igyekezni és lehet jó munkát végezni. Akarni kell! Mindenesetre érzék kell hozzá. Vannak szedők, akik akarva sem tudnának ilyen fölületes munkát végezni. Aztán meg olyan parányi különbséget jelent ez időben, hogy talán inkább azt lehetne mondani, hogy a rossz munka több időt vesz igénybe, mint a jó.

Ugyanez a helyzet az elválasztások terén is. Szinte hajmeresztő, amit tekintetben itt-ott látunk. Azt lehet mondani, hogy valósággal bűnök a sor végén. Itt aztán arra sem lehet hivatkozni, hogy a hajsza okozza a bajt. Mert ha így volna, akkor ugyanilyen joggal azt is megtehetnők, hogy bármelyik szavat a közepén, minden tekintet nélkül a szóképzésre vagy szótagolásra, egyszerűen megszakítunk. Elválasztásnál mindig, minden körülmények között arra kell ügyelni, hogy az helyesen történjék, az értelmet ne zavarja; az összetett szavaknál pedig az összetételnél kell az elválasztást eszközölni. Bizonyos, hogy ez a szedőtől figyelmet, gondolkodást, helyes megérzést kíván, de hát azért vagyunk nyomdászok, hogy az eszünket használjuk és senki se mondassa, hogy az eszünk nincs a helyén, hogy nincs érzékünk a széphez, a jóhoz, a helyeshez.

Sokszor halljuk a panaszt, hogy a nyomdákban minden valamire való helyet, melyet eddig tanult nyomdászok töltöttek be, úgynevezett diplomások foglalnak el. Érthető. A tanult nyomdászok lassanként kivetkőznek a nyomdász hagyományból. Elfelejtik, elhagyják azt, amit tanultak, amit elődeinktől örökölték. Ha ezt a mai

A 3. füzet tartalma:

	Old.
A magyarosság és nyelvhelyesség jegyében..	53
Továbbképzés	54
Könyvcsinálók hajdan	55
A kárpátaljai tipográfia húsz éve (Neumann Edéttől)	58
A paprosszükséglet kiszámítása (Székely Artúr II.-től)	58
A hosszú ortográfáról (Herzog Salamontól) ...	59
Az offset előretörése (ifj. Novák Lászlótól).....	69
A közönség neveiése (Pándi Ferencről)	70
Színharmonia és festékkeverés (Fisch Józseftől)	70
Főljegyzések	72
Szerkesztői posta	76

A Nyomdász-Egyesület továbbképző csoportjainak szedéspéldái és ólommetsetei a boríték 2., 3. és 4. oldalán és a lap belsejében a 61-től 68-ig terjedő nyolc oldalon.

hóbortos, rohanó, nyakatekert mentalitást, gondolkodás nélküli munkát a mi ellenlábaink, a diplomások látják, tapasztalják – akik kenyerrünkre, érvényesülésünkre törnek –, bizony joggal mondhatják, hogy „hát ez az a bizonyos nyomdász-főlény?” No bizony, így ők is tudnak.

Apránként a hordós is megteik. Apránként elveszítjük a talajt a lábunk alól és mi vehetjük a – koldustársznyát. Apránként mondom, mert minden legkisebb elkövetett hanyagság, fölületesség, szakszerűtlenség a mi lecsúszásunkhoz járul hozzá.

Szól ez minden nyomdásznak. Faktornak, osztályvezetőnek, melltörnek, szedőnek, tanoncnak és – korrektoroknak is. Az utóbbinak, ha hagyja, hogy eltántorítsák igazi hivatása teljesítésétől.

Mi sem világít rá jobban a szakszerűtlen munkára, mint a helytelen elválasztás. Sírni szeretne a jóérzékű szakember – és osztozik ebben a figyelmes olvasó is –, ha értelmetlen sorvégi elválasztást lát. Csak néhány ilyen példát szedtem össze elrejtettül. Három nagy nyomdában készült egy-egy lepből. Még csak nem is napilapból. „Jobb köröknek” készülő szélesformátumú heilapból.

Ime: va-sütügyek, ielkiis-meret; mun-kabér; száma-dás; fé-nyüző; pén-zügyi; lehe-tőség; szudétané-met; repü-lőgépi; terv-bevették; egyön-tetű; minisz-terelnök; képvise-lőjelölt; Magyarország; mosto-haapa; lép-csőház; díszít-bor; repü-lőhadnagy; fi-gyelem; szem-betalálkozás; la-kóház; zász-lóalj; szü-lőváros; repü-lőtér; orrszar-vú; klsé-rőzene; ját-szótér.

Az idegen szavak közül; Beo-bachter; Asch-affenburg; karos-széria; Deuschmeister; mi-tesszer; Mon-tenegro; Ju-goszlávia.

Rengeteg ilyen és ehhez hasonló szavakkal találkozunk, amelyek az elválasztás révén megnyomorodtak. Különösen sok sorvégi bűnnel találkozunk az idegen szavak elválasztása terén. Tagadhatatlan, hogy ez sokszor nem könnyű dolog. Mindenesetre törekedjünk arra, hogy az elválasztást az összetételnél eszközöljük. Ha nem volnánk tisztában ebben a kérdésben, ne szégyelljük a korrektor tanácsát kikérni, aki esetleg a mondat átalakításával segít a dolgon. Legjobb persze, ha idegen szavakat egyáltalán nem választunk el.

Egy mostanában betiltott angolnyelvű újság szerkesztője például minden darab kéziratra bélyegzővel rányomta, hogy „a szavakat elválasztani nem szabad.” Ez persze annál könnyebben végrehajtható, mert az angol nyelvben nagyon sok rövid szó van, amelyek ezt lehetővé teszik.

Sok hibát követnek el a szedők, amit a korrektorok ki kell javítania, a számok szedése körül is. Szabály ugyanis – az ellenkezője nem is szép –, hogy egyedül álló számokat 1-től 9-ig mindig ki kell szedni, de semmi esetre sem szabad ily számmal mondatot kezdeni.

Nagyon csúnya és feltétlenül kerülendő, mert a legnagyobbfokú felületességre vall, ha a szedő ezt a szöveget: „Találkozás 9 óra 10 perckor” úgy szedi, hogy a sor végén hagyja: „Találkozás 9”, a következő sorba pedig átvízi „óra 10 perckor.” A szedő könnyen, minden nehézség nélkül átvihette volna a 9-es számot, vagy áthozhatta volna az „óra” szót. Ugyanílyen csúnya ez is: Indulás 7 ó 20 – p. déli vasútról. Vagy: Terlték ára 4 P 50 fillér.

Az együvé tartozó fogalmakat mindig gondosan együvé kell hozni. Ha pedig ezt nem tesszük meg, ne vegyük rossz néven, ha a szemfüles korrektor kijavítja. Ez a korrektor kötelessége, az ellene irányuló haragra nincs jog, sem alapos ok. –s k–

Szerkesztői posta

Lapunk szerkesztője található reggel 8-tól 2-ig a Világosság-nyomdában (telefon: 131-016).

A jövő füzet szerkesztőségai záróideje: április 20.

K. J., Budapest: A bel- és külföldi levélbélyeg lehet: a) végtől szélű, amikor ugyanis a bélyegív nincs perforálva, s az egyes bélyegeket ollóval kell belőle kivágni; b) szaggatott képű lénialv perforált szélű; c) a fogazottan perforált szélű levélbélyegéknél a bélyegívben hosszant és keresztben sorakozó apró lyukacsok választják el egymástól az egyes bélyegeket. A perforálásnak most említett módjain kívül volnának egyebek is, mint például a fűrészelt szélű, avagy hullámosan, kigyózóan húzódo perforálás. A fogazottság tekintetében a gyűjtők számotartják a fogak számát és az egymástól való távolságukat is. Ennek gyors megállapítására szolgál az úgynevezett fogazási kulcs: egy kartonlap, amelyre vagy tízennégyféle pontsorozat van kétcentiméteres hosszban nyomtatva, s aszerint, hogy milyen és hány ilyen pont illik bele a bélyeg fogazatába, nevezik a bélyeg példálú 14-es fogazatának. A legkisebb pontokból 16, a legnagyobbakból 7 fér el a kétcentiméteres hosszban.

B. G., Budapest: Kissé bőszavú, de némi kurtitással közölni fogjuk.

D. Gy., Monor. Az alkalmasakat közölni fogjuk.

G. L., Budapest: Önnek van igaza. Az illető estillapban tévesen jelent meg a címben és a szöveg első részében a Körös folyó Körösnek. A folyó – mint azt minden szójegyzék jelzi – Körös, a város Körös, akár Nagy-körösről, akár Kiskörösről van szó. A cikk második részében jelent meg tehát helyesen a folyó neve, így: Körös. (Fehér-, Fekete-, Sebes-, Kettős- és Három-Körös.)

A Grafikai Szemlét a kiadó Egyesület szakmunkás tagjai illetményként kapják. Nem tagoknak előfizetési díj: egész évre 10.— pengő, egyes számok ára 1.50 pengő.

Felelős szerkesztő: Novák László.

A szerkesztő-bizottság tagjai: Fuchs Jenő, Grosz Ernő, Heller Mór, Schneider Jenő, Schreiber Ede és Venkovits Károly.

A lap kiállításának kérdéseivel és a mellékletek elbírálásával foglalkozó művészi kollégium tagjai a szerkesztőn és kiadón kívül: Dukai Károly és Kun Mihály.

Kiadó-tulajdonos:

a Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete Felelős kiadó: Halász Alfréd.

Nyomatja: Világosság Könyvnyomda Rt. Budapesten (VIII. Conti uca 4. sz.); műszaki igazgató: Deutsch D.

Tervezte Sztraka Zoltán
Ólomba véste Stanczel Ferenc

ÉLET
ERŐ
EGÉSZSÉG

B A R A N Y A I

KRÉM

K A P H A T Ó

MINDEN CSEMEGEÜZLETBEN

Tervezte Paxián Péter
Ólomba véste Höchst Pál

MODERN

Tervezte és véste Ifj. Sütő László